

**Universitat de les
Illes Balears**

Títol: *LA TRANSMISSIÓ DE LA MEMÒRIA DEMOCRÀTICA DINS L'ENSENYAMENT
SECUNDARI. UNA PROPOSTA DIDÀCTICA.*

NOM AUTOR: *SEBASTIÀ LLITERAS LLITERAS*

Memòria del Treball de Final de Màster

Màster Universitari de Formació del Professorat
(Especialitat/Itinerari de Geografia i Història)

de la

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic 2017/2018

Data 16/07/2018

Signatura de l'autor _____

Nom Tutor del Treball Bartomeu Mut

Signatura Tutor _____

Acceptat pel Director del Màster Universitari de _____ *Signatura* _____

Resum

El present treball versa sobre la transmissió de la memòria democràtica dins l'ensenyament secundari de les Illes Balears. Parteix d'un estat de la qüestió sobre els diferents enfocaments teoritzats per diversos autors sobre el tema i sobre les metodologies i propostes didàctiques que aquest proposen. Finalment, conté una proposta didàctica en forma de projecte al voltant de la memòria del poble de Porreres per als cursos de 4^t d'ESO i 2ⁿ de batxillerat per a tractar una part del temari d'aquests cursos des d'un enfocament basat en la memòria democràtica, posant en valor el patrimoni ètic que aquesta representa, dins l'educació per a la ciutadania com a marc general. Als annexos s'hi plasma esquemàticament un resum d'aquesta proposta didàctica, oberta i flexible a ser aplicada amb altres temàtiques.

Paraules clau:

Memòria – Història - Memòria Democràtica – Patrimoni ètic – Educació per la ciutadania

Abstract

This paper discusses the transmission of the democratic memory in the secondary education of the Balearic Islands. It starts with a state of the question about the different approaches theorized by several authors on the subject and on the methodologies and didactic proposals that this proposes. Finally, it contains a didactic proposal in the form of a project about the memory of the town of Porreres for the 4th ESO and 2nd baccalaureate course to discuss with a part of the syllabus of these courses from an approach based on the democratic memory, putting in value the ethical heritage that it represents, in the education for the citizenship as general frame. The annexes include a summary of this didactic proposal, open and flexible to be applied with other topics.

Key words:

Memory – History – Democratic Memory – Ethical heritage – Education for the citizenship

Taula de continguts

1. INTRODUCCIÓ I JUSTIFICACIÓ DEL TREBALL.....	1
2. OBJECTIUS.....	3
3. METODOLOGIA.....	4
4. ESTAT DE LA QÜESTIÓ SOBRE LA TRANSMISSIÓ DE LA MEMÒRIA DEMOCRÀTICA DINS L'ENSENYAMENT.....	6
4.1. Conceptualització de «memòria històrica» enfront de «memòria democràtica».....	6
4.2. La transmissió de la memòria democràtica dins l'ensenyament secundari	8
5. RESULTATS: PROPOSTA DIDÀCTICA.....	23
5.1. Contextualització i justificació de la proposta.....	23
5.2. Desenvolupament de la proposta.....	27
El projecte: «Les memòries de Porreres» per a 4 ^t ESO i 2 ⁿ de batxillerat	27
Objectius generals d'aprenentatge del projecte i competències bàsiques	29
Currículum.....	30
La importància de les competències.....	37
Metodologia i seqüència didàctica.....	38
Atenció a la diversitat.....	44
Avaluació.....	45
Bibliografia que es podria utilitzar pel projecte.....	46
6. CONCLUSIONS.....	47
6.1. Discussió dels resultats.....	47
6.2. Conclusions.....	48
6.3. Escenaris i propostes de futur.....	49
6. REFERÈNCIES.....	50
7. ANNEXES: QUADERN D'ACTIVITATS DE LA PROPOSTA DIDÀCTICA SOBRE LA TRANSMISSIÓ DE LA MEMÒRIA DEMOCRÀTICA A MALLORCA	51

1. INTRODUCCIÓ I JUSTIFICACIÓ DEL TREBALL

En el moment d'iniciar la redacció del present treball final de màster, és necessari exposar quins són els motius i les meves motivacions que han duit a escollir la temàtica triada, la de la didàctica de la memòria democràtica dins l'ensenyament secundari obligatori, així com a què es vol donar respostes amb l'elaboració del treball.

Amb tot, es deixaran aquí escrites les motivacions que han inspirat en la tria d'aquest tema. Essent graduat en Història i havent cursat un màster en Història Contemporània i Món Actual, el ventall de temàtiques que podria escollir era molt ampli. Segurament, però, les circumstàncies personals dels darrers anys m'han duit a llegir i a treballar en una temàtica concreta tot i de cronologia flexible: allò que anomenam «memòria democràtica» o «memòria històrica», conceptes sovint envoltats de polèmica i de difícil definició. En concret, i per mor de la meua voluntat de dedicar-me a la docència, he cregut interessant indagar en com es treballa aquesta àrea d'informació històrica dins l'ensenyament de les ciències socials a secundària, i en fer una proposta didàctica al voltant d'això.

El meu interès per la memòria democràtica ve d'enrere, però la vivència que per jo va suposar l'exhumació de les fosses comunes de Porreres durant el mes de novembre de 2016 m'han duit a fer moltes reflexions relacionades tant amb la discussió entre els conceptes «història» i «memòria», com també amb el de «memòria històrica/democràtica», així com amb la transmissió dins l'ensenyament no només d'uns fets històrics concrets, sinó del valor social i pedagògic que té donar a conèixer el que han suposat tots els tipus de repressions que durant els segles XIX i XX s'han comès sobre col·lectius que han lluitat en favor dels valors de la llibertat, la pau i la democràcia.

M'interessa i em preocupa, per tant, com es transmet (si és que es transmet) aquest «patrimoni ètic» que representen les lluites democràtiques, i les lluites

en general contra els horrors i experiències viscudes per tanta gent en processos socials com són les guerres, els exilis, les dictadures, etc., ja que tenen un potencial educatiu enorme i que com a futurs docents hem de saber explicar i transmetre als nostres alumnes. Aquesta serà una manera més eficaç i més humana de que els alumnes puguin aprendre a no repetir els mateixos errors que els nostres avantpassats varen poder cometre.

Les ciències socials tenen com a objectiu bàsic, al meu entendre, comprendre les comunitats humanes al llarg del temps: els seus canvis, els seus grups, la seva evolució, les relacions entre els agents, les problemàtiques diverses que comporta la vida en societat, etc. La història és una de les moltes ciències que estudia aquestes qüestions, però hi ha llocs on el mètode científic pròpiament dit no acaba d'arribar: és aquí on la memòria i la transmissió d'aquesta pot donar una visió més àmplia que no la història com a ciència social.

Els records d'una persona o d'un grup de persones contades en directe o recopilades en forma de documental, llibre o a través de qualsevol altra eina, poden ajudar a construir una imatge més completa d'un període històric, però sobretot poden ajudar a connectar sensibilitats i emocions, a construir sentiments d'empatia i comprensió, i a desenvolupar una sensibilitat major cap a un tema en concret, més enllà del contingut científic.

En el cas que ens ocupa, i seguint el fil del paràgraf anterior, la memòria democràtica dins l'ensenyament pot ser una eina útil per a transmetre als alumnes dins les aules tot el patrimoni ètic que representen les vivències de persones i col·lectius al llarg de la història recent de Mallorca (ens limitarem a aquest espai geogràfic per motius de proximitat), fet que hauria de complementar la informació històrica pròpiament dita. Això, a més, hauria d'ajudar a desenvolupar la competència social i cívica, tan important per a formar ciutadans del segle XXI capaços d'entendre el món que els ha tocat viure i de sentir-se'n partícips.

2. OBJECTIUS

A través d'aquest treball es marquen una sèrie d'objectius que tot just ara es detallaran.

1. Investigar i conèixer l'estat de la qüestió en aquesta matèria responent a la pregunta de «com es treballa aquesta temàtica dins l'ensenyament de la nostra àrea, les ciències socials?». S'haurà de mirar, per tant, si la transmissió de la memòria democràtica és considerada en la legislació vigent a l'ensenyament de les Illes Balears.

2. Identificar i diferenciar les propostes que existeixin a dia d'avui dins el món educatiu de secundària sobre la transmissió de la memòria democràtica. Veure, per tant, quines propostes existeixen en aquest sentit, especialment centrades en les Illes Balears, per a poder construir posteriorment la pròpia proposta didàctica corresponent, agafant-ne exemple i intentant millorar-les o adaptar-les als nostres objectius i enfocament professionals.

3. Construir i proposar una proposta didàctica coherent per a la temàtica escollida, centrant la mirada en els cursos de 4^t d'ESO i de 2ⁿ de Batxillerat, cursos que tenen incorporats en el seu currículum temes relatius a les Illes Balears de període contemporani, marc cronològic en el qual ubicarem la proposta.

4. Dissenyar el material didàctic propi per als cursos anteriorment esmentats. Una sèrie d'activitats enquadrades en un projecte, a fi de donar forma a una proposta que s'encaminaria a plantejar un tractament del tema durant una part del curs, que treballi el foment de la memòria democràtica a través de l'estudi de certs temes, de visites didàctiques, de realització d'activitats, etc. centrades en el poble de Porreres i la seva història recent, donada la traumàtica vivència del període de la Guerra Civil Espanyola de 1936-1939 que va viure aquesta vila mallorquina, però també treballant altres èpoques històriques. És a dir: treballar la memòria democràtica amb el municipi de Porreres com a eix central.

3. METODOLOGIA

Per a realitzar el present treball es seguirà una metodologia clàssica en aquests tipus de treballs acadèmics. En primer lloc, i després d'establir uns objectius a assolir amb la redacció d'uns objectius pel treball, es redactarà un estat de la qüestió sobre la temàtica escollida. Prèviament s'ha realitzar una recerca a través de bases de dades i de publicacions com dialnet i google acadèmics, on ha aparegut material divers i en distintes llengües (català, castellà, anglès...) dels quals se n'ha feta una selecció: s'han triat una sèrie d'autors, la majoria dels quals a través d'articles de la revista *Íber*, no basant-se en el criteri d'englobar els autors més importants sobre el tema o una quantitat gran d'autors, sinó prioritant autors amb visions i enfocaments diferents respecte la qüestió tractada. Tot i que s'han trobat diversos articles que expliquen l'experiència de la memòria democràtica dins l'ensenyament secundari a països llatinoamericans com Argentina i Xile, s'ha preferit centrar-se en aquells autors que ho tractaven respecte l'estat espanyol o italià, pel fet que els articles en qüestió centraven la seva mirada en el tractament de la memòria referent a una època històrica en concret (els feixismes i les dictadures de principis del XX) i d'això en resultava un marc més concret i proper.

Posteriorment a la redacció de l'estat de la qüestió es passarà a la redacció dels resultats d'aquest estudi preliminar. És a dir, havent posat en comú els diferents enfocaments al voltant de l'ensenyament i la utilització de la memòria democràtica a secundària, avançar en els resultats que es proposen com a fruit de la indagació realitzada. Aquests resultats es basen, en el cas d'aquest treball, en una proposta didàctica per a secundària, centrada en l'enfocament de la memòria democràtica per a avançar en una educació per a la ciutadania, cívica i estimulant del sentit crític.

4. ESTAT DE LA QÜESTIÓ SOBRE LA TRANSMISSIÓ DE LA MEMÒRIA DEMOCRÀTICA DINS L'ENSENYAMENT

4.1. Conceptualització de «memòria històrica» enfront de «memòria democràtica»

En aquest punt i com és d'esperar d'un treball acadèmic d'aquest tipus, es tractarà l'estat de la qüestió d'aquesta temàtica per analitzar quins són els autors destacats que han tractat aquest afer, i quina és la feina i reflexions que existeixen al voltant del mateix, per a després poder construir la proposta didàctica amb més fonament i coneixement de causa.

Des d'un punt de vista acadèmic, les relacions entre la història i la memòria no han estat mai exemptes de polèmica. Encara que siguin clars els significats de cada un dels dos conceptes, el sorgiment de l'anomenada «memòria històrica» ha descol·locat a més d'una persona i ha provocat intensos debats sobre aquesta qüestió: s'han de mesclar, una i altra? Han de tractar-se conjuntament? Pot la memòria ajudar a entendre millor la història? És la memòria una eina de la qual la història se n'ha d'allunyar per la seva subjectivitat?

Són preguntes que sorgeixen sobretot a principis del segle XXI, i en concret en tenim un bon exemple a l'Espanya de 2007, any d'aprovació de la famosa «Llei de Memòria Històrica» a iniciativa del govern socialista de Zapatero. Els debats de si s'havia de legislar sobre aquesta qüestió («sobre el passat»), o de si s'havia d'ensenyar a les escoles i instituts la repressió exercida pel Franquisme des de 1936, eren a l'ordre del dia. De fet, encara avui existeixen aquests debats: en bona manera, d'aquí la motivació de tractar aquest tema.

Diu Enzo Traverso (2011: 295), per a explicar l'arribada del concepte «memòria històrica», que forma part d'una «*reactivación del pasado que caracteriza nuestra época (...) a consecuencia del eclipse de las utopías [del segle XX]: un*

mundo sin utopías inevitablemente vuelve su mirada hacia el pasado». És a dir, que el sorgiment d'aquesta memòria com a discurs o «categoria metahistòrica» dins l'espai públic de les societats occidentals contemporànies, és fruit d'aquesta primera premissa. El segle XX és, segons l'autor i des d'una perspectiva actual, «el segle de les víctimes», on la sensibilitat cap a aquesta figura la converteix en eix central del discurs memorialista i del passat.

Va bé tenir en compte aquestes reflexions de Traverso per a començar aquest apartat. Estableixen el marc conceptual des d'on es vol partir, situant-nos mentalment en l'era de les víctimes, on aquestes centren bona part de les principals temàtiques tractades historiogràficament (de l'època contemporània) gràcies a l'impuls pres per la memòria.

Al cap i a la fi, allò que interessa és el debat que, arrel d'aquest context explicat, sorgí dins el món de l'ensenyament de les ciències socials a Espanya. Es veuran, idò, diversos autors que es van posicionant sobre si s'ha d'encabir la «memòria històrica» dins l'ensenyament secundari, o com s'ha de tractar, des de quina perspectiva i enfocament, etc.

Abans d'entrar en matèria, però, cal fer un breu aclariment sobre conceptualització: és preferible utilitzar el concepte de «memòria democràtica» abans del de «memòria històrica», precisament per les contradiccions que conté aquest concepte, o com diu Javier Rodrigo (2011: 134) «*el oxímoron de mayor éxito introducido en las últimas décadas en la vida cultural e intelectual española*». Contradiccions que, entre d'altres autors, també hi veu el ja citat Enzo Traverso. El de «memòria democràtica» representa millor la idea de la que es vol parlar, la idea que es vol transmetre: la necessitat de tenir en compte i recordar -i ensenyar- les lluites que han existit per a aconseguir una societat més justa i democràtica, i per a recordar les persones que han patit o mort per haver lluitat en aquest sentit. El de «memòria històrica», a part de crear

controvèrsia acadèmica, és certament contradictori, però aquest no és el debat que es vol tractar en aquest treball.

4.2. La transmissió de la memòria democràtica dins l'ensenyament secundari

Com s'ha dit, hi ha diverses opinions entorn a l'existència de continguts relacionats amb la memòria democràtica dins l'ensenyament secundari. Es començarà per tractar els autors que més reserves tenen amb el foment d'aquesta àrea, per després passar a citar alguns autors que aporten diferents visions sobre com introduir i com treballar la memòria democràtica a través de les ciències socials a secundària: des dels qui aposten per una «integració» entre memòria i història, fins els que creuen que s'han de complementar de diferent forma per a transmetre de forma acurada les ensenyances i valors que s'esperen de la nostra disciplina.

En primer lloc és de destacar l'autor Javier Paniagua, qui expressa els dubtes que li provoca no només l'ensenyament o la transmissió de la memòria democràtica a les escoles i instituts, sinó que es pregunta retòricament:

«¿Por qué ahora es el momento de reivindicar a los muertos? ¿Para qué? ¿Por una justicia histórica? Entonces empezemos por preguntarnos por qué Franco estuvo tanto tiempo entre nosotros. Tal vez un poco de olvido sea el antídoto para evitar rencores inútiles».
(Paniagua; 2008: 18)

Són reflexions que parteixen, però, d'una premissa bàsica: la de creure que l'ensenyament d'aquestes temàtiques no s'ha de fer mitjançant la retòrica ni les formes de la memòria democràtica, sinó mitjançant la història com a disciplina. Els seus dubtes, com expressa en aquestes línies abans citades, poden pecar d'una visió tancada o d'un concepte de memòria democràtica que no és el que es pretén treballar en aquest treball: en aquest sentit, caldria apuntar que la

memòria democràtica no té perquè remarcar ni parlar només sobre el període de la Guerra Civil de 1936-1939, sinó que pot parlar també de les lluites entre sectors demòcrates i republicans de finals del segle XIX contra l'exèrcit; o parlar de les lluites antifranquistes del tardofranquisme, per posar només alguns exemples.

No es tracta, tampoc de «*reivindicar los muertos*» (Paniagua, J; 2008: 18). El concepte que aquí es defensarà, com fan també altres autors que s'aniran destacant, va molt més enllà del «parlar dels morts»: es tracta de posar en valor lluites compartides, sofriments i opressions, que si bé és clar que es poden estudiar mitjançant la història com a ciència pròpiament, la memòria pot ajudar a que s'entengui millor, i a apropar a l'alumnat a uns valors importants per a la seva formació com a persona.

Entre aquesta que s'acaba de veure i la visió potser més «tradicional» en aquesta qüestió, existeix un altre plantejament que és també molt interessant i que tot just ara s'exposarà per a enriquir aquest estat de la qüestió: és el que defensa Raimundo Cuesta en un article titulat «*Historia con memoria y didáctica crítica*» on defensa la superació de la tradicional divisió entre els conceptes «memòria» i «història», així com una educació crítica de la història on es tinguin presents les dimensions educatives de la memòria: utilitza, per a definir aquest model, el concepte «història amb memòria». Seguint les tesis de Walter Benjamin, diu Cuesta que:

«(...) la ruptura benjaminiana con la visión historicista del pasado significa una reconciliación entre historia y memoria como indicioable par interactivo, una concertación, no obstante, muy alejada de sus primigenias vinculaciones y al servicio de nuevos proyectos de futuro. Esa aleación de nuevo tipo es lo que, trasladado al mundo de la educación, concebimos como proposición y práctica de una historia con memoria». (Cuesta; 2011: 19)

L'autor veu moltes possibilitats en la didàctica crítica de la «història amb memòria», partint d'una crítica a la tradicional separació entre els dos conceptes: per ell, s'ha de superar aquesta divisió ja que parteix d'un concepte de ciència que s'ha vist superat des dels grans canvis del segle XX i les crisis dels paradigmes de les ciències socials, deixant enrere el positivisme característic del concepte d'història del segle XIX i de part del XX. La memòria, així, «(...) *deviene en herramienta cognitiva y política de primer orden con vistas a debelar la racionalidad del mundo social del capitalismo y sus justificaciones históricas*» (Cuesta, R; 2011: 16). Aposta per una memòria racional, ètica i de progrés, que deixi enrere la visió pejorativa de la memòria com a enyorança i nostàlgia.

L'autor es demana quin didàctica interessa defensar i proposar mentre segueixin vives i actuant les forces de la «sense raó», quin lloc correspon a la memòria dins d'una educació crítica. Per a ell, la història perdria el sentit si deixés d'aspirar a ser de coneixement públic, amb creixent ús social dins de la institució escolar, «*uno de los baluartes de construcción y transmisión de las memorias colectivas*» (Cuesta, R; 2011: 21). I, en aquest sentit, és on situa a la «història amb memòria» al centre de la idea de l'ús públic de la història. A dia d'avui, amb els reptes de la societat actual derivats del convuls segle XX viscut per tantes generacions, la idea d'Habermas d'ús públic de la història pren la dimensió pública de la formació de la identitat democràtica dels ciutadans. I, segons Cuesta, aquesta ha de ser una de les idees centrals d'aquesta «història amb memòria»

Segons l'autor, allà on es confronten les memòries socials és a l'educació escolar com a espai civil deliberatiu que és pròpiament; és per això que defensa que

«(...) la memoria sea una construcción social colectiva que se genera en el espacio social, de modo y manera que la acción

educativa asuma la autoconciencia de esa realidad y se arrogue la tarea subsiguiente de contribuir voluntariamente a la formación de las memorias sociales» (Cuesta, R; 2011: 22).

Es pot entendre, per tant, que per a ell l'educació escolar ha de tenir com a objectiu (en particular de les ciències socials) la promoció d'aquestes memòries socials que existeixen i que s'han de vehicular i donar-hi un sentit constructiu per a progressar com a societat en sentit democràtic, com a «instrument de vida» i de recollir

«aquello que nos importa más como seres humanos que estamos viviendo en una determinada sociedad: ello nos obliga (...) a elegir y seleccionar, de modo que ayudemos a comprender al alumnado que todo recuerdo consciente implica una cerca de algo que previamente hemos pre-sentido y deseado saber (...)» (Cuesta, R; 2011: 29)

en el sentit de destriar allò útil per a educar el desig de saber a través de la memòria.

Després d'haver repassat la visió de Cuesta, on destaca la voluntat de superació de la diferenciació entre els conceptes així com del context general on caldria situar l'objectiu de la mateixa raó de ser de les ciències socials, es passarà a veure altres autors que, sense anar tan lluny, també han tractat la qüestió que estudiem al present treball. Es veuran quines semblances i diferències hem observat entre les visions de Mario Carretero, Ivo Mattozzi, Inés Dussel o Joan Pagès.

Pagès, per la seva part, té una visió molt concreta del paper de la «memòria històrica» dins l'aula: vinculada als records que les persones tenim de les nostres pròpies experiències o de les experiències d'altres persones que ens han estat transmises oralment, potser amb el suport d'objectes, fotografies o

textos. En aquest sentit, i en un pla més teòric, recorda que un ús indiscriminat de la «memòria històrica» que no vagi acompanyat d'altres mesures com seria la d'aprendre història, és probable que dugui a compartir amb Eisenstein la seva sensació de «pèrdua en el record» (Pagès, J; 2008: 45).

L'objectiu, per ell, ha de ser que aquesta memòria ensenyada, transmesa, sigui capaç de crear relacions entre passat, present i futur, desenvolupant així «consciència històrica». Posa sobre la taula, també, debats interessants que cal fer-se i reflexionar-hi: quines diferències hi ha, entre la «memòria històrica» i la «consciència històrica»? No és l'espai ni la intenció, ara i aquí, d'entrar en debats teòrics sobre la conceptualització dels termes tractats, tots i que és important reflexionar-hi per a tenir clares les idees que es treballen aquí.

Sí que remarca Pagès, però, que la memòria col·lectiva «*debe tener una dimensión pública y ciudadana, y debe estar impulsada desde instituciones públicas*» (Pagès, J; 2008: 47) i ha de tenir sempre un paper útil al present i als temps que vénen, i per això aposta per a relacionar el concepte amb la «consciència històrica»: prendre consciència per a donar sentit a les lluites democràtiques del present, per omplir de contingut aquesta «memòria històrica» dins l'educació.

Malgrat tot, ja fa esment el mateix autor de l'existència de docents que han recorregut a la memòria individual per a innovar pedagògicament en les classes de ciències socials des dels anys 70 del segle passat però que aquest no és un fet generalitzat (Pagès, J; 2008: 47). Posa diversos temes damunt la taula per a tractar des d'un punt de vista de «memòria històrica»: testimonis de les migracions, de diversos conflictes, de repressió o de vida quotidiana.

S'ha de dir que el concepte «memòria democràtica» va més enllà que la utilització d'aquests recursos orals i/o materials (que també es poden considerar molt vàlids i interessants) dins l'aula durant la nostra assignatura:

allò important és l'enfocament que hi s'hi dona -que ja s'ha citat breument i que s'hi tornarà més endavant ja a la proposta didàctica. Tot i això, no es pretén aquí dir que Pagès no li doni un enfocament ni un sentit social, però s'ha de remarcar que cal anar més enllà d'aquesta visió de la memòria únicament com a recurs didàctic.

Per a tornar al tema del debat sobre la conceptualització, és interessant veure el que diu al seu article Joan Pagès posant d'exemple la visió transmesa pel Consell d'Europa (CE) a la seva web oficial: per al CE, «ensenyar la memòria» és un programa d'informació i documentació sobre prevenció de crims contra la humanitat. Contràriament, «ensenyar la història» té un contingut molt més ampli. Hi ha coses interessants a comentar aquí: en primer lloc, es pot discrepar d'aquesta diferenciació com si volent dir que «la memòria només es pot tractar per parlar sobre episodis traumàtics de guerra o genocidis», i la història serviria per a explicar «la resta de coses». La història ha de servir per a explicar-ho tot d'una forma enraonada i seguint el mètode científic, però també amb la necessària i obligada crítica social i sentit del «pensar històricament» que deia Pierre Villar: ensenyar a veure el passat de forma crítica per a entendre el present. En canvi, la memòria, és un enfocament i també són unes eines que ens permeten, a través de l'anàlisi del passat, formar en valors a la ciutadania (a l'alumnat, en el nostre cas concret) de cara al futur i a la construcció social, centrant aquestes experiències transmeses en episodis certament traumàtics, difícils o que tinguin un alt valor educatiu pel que fa al seu ensenyament a través d'eines més directes (entrevistes personals, testimonis orals, memòries escrites, etc.) que no tenen perquè ser episodis derivats d'una guerra, sinó -per posar només un exemple- les migracions de finals del segle XIX de mallorquins cap a Amèrica.

Es pot coincidir, però, en l'afirmació que recull Pagès d'un altre autor, Britz, que remarca el fet que ensenyar la memòria no només és parlar i ensenyar sobre el passat sinó també sobre el nostre present i el nostre futur, ja que la defensa de

valors com la pau i la democràcia ens obliguen a establir una relació nítida entre passat i futur (Pagès, J; 2008: 49), fent èmfasi en la importància que res positiu es pot construir sense el coneixement del sofriment de les persones que han lluitat per un món més just.

Segueix, Pagès, fent esment a l'interès que hauríem de posar en explicar els llocs de memòria, en utilitzar diverses fonts orals per a afavorir «*la percepción concreta por el alumnado de acontecimientos recientes y, en particular, los que hayan tenido impacto en la vida cotidiana*» (Pagès, J; 2008: 49). És, per tant, un objectiu important aconseguir «atrapar» a l'alumnat, que s'interessi per aquella situació difícil que s'explica o que ell mateix investiga (depèn de com s'enfoqui cada activitat), que empatitzi amb allò que veu. I és que, malgrat la contradicció constant de l'historiador entre allò que legítimament el pot emocionar i el plantejament científic-objectiu, s'ha de pensar que aquesta suposada objectivitat no ha existit mai ni existirà: allò que sí s'ha de reclamar és la professionalitat de voler explicar una història basada en els fets reals i que no obviï cap dels coneixements que un historiador pot tenir per explicar una cosa. L'enfocament que hi dona ha de poder ser imparcial, però en situació d'explicar injustícies succeïdes al passat, la posició davant l'alumnat ha de ser clara: el rebuig als abusos, a aquells moviments que han sembrat la discòrdia entre les societats. La memòria, en aquest sentit, hauria d'ajudar a estimular la identificació entre l'alumnat i les víctimes (aquí pren sentit la cita realitzada anteriorment d'E. Traverso) per a educar en valors de convivència i democràcia.

Per acabar, Pagès afirma que la «memòria històrica» pot tenir un excel·lent recorregut dins l'ensenyament secundari ja que permet a l'alumnat obtenir informació directa sobre molts aspectes de la història recent, tant els que es refereixen a la memòria de llocs, de fets traumàtics i de fets quotidians vinculats amb el treball, l'habitatge, les migracions, l'oci, etc. (Pagès, J; 2008: 50).

Continua dient que dins l'ensenyament de la història, la memòria és un excel·lent recurs per a l'aprenentatge de la història com a font per a obtenir informació diferent, ja sigui a través de la memòria personal sobre temes concrets, o com a eix de treball d'investigació i aprofundiment sobre un fet en concret, reconstruint així per part de l'alumnat un esdeveniment a partir del testimoni de qui ho ha viscut (Pagès, J; 2008: 50).

Això, com ja s'ha dit anteriorment, s'assembla a la visió proposada aquí sobre el paper a jugar per la memòria democràtica dins l'ensenyament, però potser concretant més el marc teòric del que significa utilitzar-la com a eina didàctica. És interessant copsar, però, com també Pagès parla que la història, el «relat construït», ha de servir també per a analitzar fins quin punt totes aquestes memòries individuals i col·lectives són font o bé d'imaginació o d'experiències reals. És important fer-ho, i, a més, aclareix quin paper pot tenir cada una de les dues «disciplines» o àrees.

Un altre autor amb una visió i aportacions interessants és l'italià Ivo Mattozzi, amb diverses obres sobre el tema. Incideix en la importància de proposar solucions curriculars per a formar el pensament i la cultura històrica utilitzant didàcticament la memòria personal de l'alumnat, la dels adults i la col·lectiva per a potenciar la construcció de la memòria històrica (Mattozzi, I; 2008: 30). És a dir, proposa diversos mecanismes didàctics amb l'objectiu de fer entendre a l'alumnat els processos que implica la construcció de la memòria col·lectiva mitjançant l'ús de recursos com la pròpia memòria de l'alumne (de la seva pròpia persona), tot indagant en com es forma aquesta pròpia memòria. Això, després, mitjançant activitats de diversa índole, hauria d'ajudar a potenciar la translació d'aquesta forma d'entendre la memòria personal cap a la memòria col·lectiva, la que es basa en fets socials viscuts per col·lectius concrets, amb l'objectiu de transmetre la importància d'aquesta per a la conscienciació social del fet de viure en comunitat, en un moment de la història concret.

L'autor opta per a recomanar l'estímul de la producció de «memòria biogràfiques» dels estudiants de secundària amb l'objectiu d'ensenyar anàlisis metodològics i d'aconseguir vincular aquestes memòries amb els processos històrics. Citant a Bertacchi i Lajolo diu:

«(...) los jóvenes no tienen los instrumentos para construir memoria, es decir, para establecer la conexión entre la existencia individual y la memoria colectiva de los procesos históricos y no consiguen percibir la profundidad del sentido histórico (...) [per això] resulta útil elaborar una metodología de conexión entre las fuentes de memoria (orales, literarias, fílmicas...) y la enseñanza de la historia contemporánea, de modo que una construcción de memoria se sustancie de historia y la historia tenga en cuenta las vivencias de los sujetos.» (Mattozzi, I; 2008: 39).

És primordial, per ell, que aquesta voluntat per part el professorat (que ens feim nostra) d'enfocar part de l'ensenyament de la història des de la memòria democràtica, es faci sobre unes bases sòlides: utilitzant eines didàctiques i metodologies diverses, cal que es garanteixi o s'estimuli la comprensió d'allò que s'explica i perquè s'explica, i que no s'empri aquest enfocament simplement per complir amb cap obligació social com a docents que formen a ciutadans (que també). En altres paraules, aconseguir que l'alumnat entengui el sentit, la forma i el fons d'aquest enfocament didàctic i de continguts; que tinguin els instruments necessaris per entendre el que s'ensenyà en aquest sentit.

Així, proposa la construcció autònoma per part dels alumnes de narracions biogràfiques (articulació temàtica de les informacions, identificació d'estructures temporals i espacials del discurs, relacions explicatives...) per a després utilitzar els textos que en sortissin com a camp d'exercitació d'habilitats per a complir operacions cognitives de relació i d'establiment de connexions entre biografia

pròpia i memòries d'altres persones. Proposa, també, que una forma de treballar aquestes habilitats seria utilitzar-les de forma guiada per part del docent, establint temàtiques a desenvolupar per part dels alumnes que ajudessin a identificar processos biogràfics amb processos històrics (Mattozzi, I; 2008: 40), una idea interessant per a recollir en la proposta didàctica que segueix a aquest apartat.

Intentar ensenyar, en altres paraules, com afectà a la vida de les persones i societats pretèrites i no tan pretèrites els canvis socials, polítics, econòmics i culturals, utilitzant eines didàctiques diverses que complementin la informació històrica amb l'enfocament de memòria. Una «didàctica de qualitat», segons defensa l'autor, que impliqui la transformació en memòria col·lectiva dels coneixements transmesos i treballats. I que vagi sempre acompanyada d'una organització dels processos s'ensenyament i aprenentatge adequada. Al cap i a la fi, i com diu l'autor:

«(...) es la historia una disciplina que puede inspirar de qué modo la inclusión de la memoria en el campo didáctico pueda beneficiar el objetivo de promover eficazmente la formación del ciudadano culto, consciente y competente en tanto que dotado de memoria como capacidad de recordar los conocimientos históricos aprendidos y volverlos disponibles para la interpretación del presente» (Mattozzi, I; 2008: 41).

S'hi hauria d'afegir a això darrer, la capacitat d'aquests alumnes de valorar les lluites per a assolir una convivència democràtica, drets socials, drets laborals, i tantes altres temàtiques a les quals ja s'ha fet referència en altres paràgrafs d'aquest treball.

Més que interessants són també les reflexions de la professora argentina Inés Dussel, que posa sobre la taula diversos temes que els altres autors no acaben

d'abordar. El primer d'ells, el fet que «transmetre o treballar la memòria» democràtica implica sovint un «oblit» d'altres successos o d'altres visions. Escriu, per altra banda, sobre el paper de l'educació en la gestió d'aquesta memòria i també d'aquest oblit que pot comportar «conflicte» amb memòries contràries. En un altre ordre de coses, assenyalava que la transmissió de la memòria

«...ha sido una parte central del contacto entre generaciones» i que «por acción, reacción u omisión, el pasado pesa sobre nosotros como un espectro que señala lo bueno y lo malo, (...) y da cuenta del pasado y del presente, porque involucra acciones y sentimientos actuales, [y también] delimita horizontes de futuro» (Dussel, I; 2002: 271).

Dussel es preocupa, per tant, per aquells oblits que implica el relat de la memòria democràtica en el sentit que li dona ella (que coincideix amb l'enfocament que hem proposat a l'inici d'aquest treball) o en el sentit que li dona l'oficialitat; i també posa l'èmfasi en la lluita entre memòries antagòniques que pot existir quan es dona una visió concreta d'aquesta memòria, situació magnificada en un context com l'actual on existeix un consum massiu de béns culturals que posen en circulació una quantitat ingent d'informació que circula massa sovint sense filtre de «qualitat». Tracta, per tant, temes espinosos que interessa posar damunt la taula per valorar pros i contres de la introducció de la memòria democràtica dins les aules.

Incideix i centra la seva proposta d'enfocament pensant sempre amb una motivació: treballar per a fer impossible una nova dictadura, des de les aules. Aquesta és una motivació que, de forma més general, s'agafa en aquest treball com a pròpia, i que es desenvoluparà al següent apartat (el de la contextualització i justificació de la proposta didàctica). Per a ella, l'educació per a la ciutadania ha de tenir com a objectiu primordial transmetre aquesta

memòria, malgrat això impliqui *«un desafío mayor para las instituciones tradicionales de transmisión de la cultura, para desarrollar estrategias y capacidades de intelección de este flujo de información (...)»* (Dussel, I; 2002: 273). Per tant, és molt important treballar bé allò que es vol transmetre, i quina motivació hi ha darrera. Mai ha de suposar, com remarca em boca de Hassoun, la transmissió d'una «memòria fixa» sinó que representi espai de llibertat on sigui més senzill entendre el passat i on, a més, es pugui aprofitar l'aprenentatge per a valorar com va repercutir aquell passat en la societat coetània, i en com s'ha transmès fins als nostres dies: fins i tot, «què» s'ha oblidat, «què» s'ha recordat, «què» s'ha volgut silenciar per part de diversos agents, etc. Aquesta és una idea interessant i una mirada que s'incorporarà a la proposta didàctica, també. Mostrar i compartir, al cap i a la fi, una visió no dogmàtica del passat, però que correspongui a valors de convivència, llibertat i respecte.

Per acabar aquest estat de la qüestió, es farà un esment també a un breu article de Mario Carretero i Marcelo Borrelli, també argentins, on parlen de l'ensenyament de la història i memòria en un món global.

Aquests dos autors posen de relleu les «guerres culturals» pròpies del segle XXI en relació a l'ensenyament de la història: la voluntat per part de certes institucions de països concrets de controlar els enfocaments dels coneixements històrics transmesos, ja sigui a nivell de llibres de text (amb connivència de les editorials corresponents) o a nivell de currículum directament. En posen diversos exemples per a il·lustrar l'ús tendencios de la història a les escoles. I la relació entre gestió de la història i la memòria col·lectiva, també ho pateix. Hi veuen, els autors, certes tendències existents en diversos països en aquest sentit, com és la recerca en la història de continguts significatius per a la construcció identitària: ja sigui «l'elaboració de conflictes» passats amb intenció d'emprendre projectes futurs, el revisionisme històric a través de versions «alternatives» d'un mateix passat, o bé la centralitat de l'ensenyament de la

història com a espai de lluita per a les memòries que puguin estar en disputa (Carretero, M; Borreli, M; 2008: 22). La gestió del passat, com es pot intuir, sempre és un espai de conflicte entre diferents interessos.

D'una forma semblant al que diu Traverso, i que ja s'ha apuntat al principi del treball, recorden la tendència actual al «mnemotropisme», orientació de les societats actuals cap a la pràctica de la memòria, present als debats públics de forma habitual, sobretot en societats que han sofert conflictes civils interns o guerres en el passat recent, a causa de la visió poc esperançadora del futur.

«En ese contexto, la revisión del pasado ha sido considerada como una precondition para el funcionamiento del sistema político democrático y una obligación moral ligada a la aceptación de responsabilidades y culpas» (Carretero, M; Borreli, M; 2008: 23)

tot i que caldria afegir que a alguns llocs ha arribat més tard que d'altres, com bé s'encarreguen els mateixos autors de recordar més endavant.

Al voltant d'aquesta temàtica, que afecta òbviament al tema que es tracta al present treball, els autors hi veuen dues lògiques confrontades en el rerefons de les visions que històricament han conformat les formes d'entendre l'ensenyament de la història: la racionalitat crítica de la Il·lustració i l'emotivitat identitària del Romanticisme (Carretero, M; Borreli, M; 2008), tot i que realment ha existit també una fusió entre els dos eixos esmentats en certs moments de la història de la construcció nacional dels estats liberals. Alerten que, avui en dia, és molt probable que molts de docents, ciutadans i investigadors no siguin conscients de la rellevància que té encara actualment la construcció identitària i de transmissió de memòria col·lectiva en l'ensenyament de la història. Encara que aquí no s'acabi de percebre de la mateixa forma¹, és cert que

1 Es pot recordar que Cuesta, l'autor citat en pàgines anteriors, apostava per superar el marc mental que aquestes dues filosofies que han fonamentat l'ensenyament de la història des del segle XIX siguin superades, fusionades en certa manera, i que per tant ja existeixen

l'ensenyament de la nostra disciplina té una capacitat transformadora i transmissora important de les identitats i de les memòries, d'aquí que en aquest treball es mostri preocupació per quins elements es transmeten a l'aula, tema que es desenvoluparà breument al següent apartat.

Carretero i Borrelli hi tornen remarcant la idea que a dia d'avui s'obre altra volta, i amb més força que mai, la pregunta de quin és el paper que ha de dur a terme l'ensenyament de la història en la nostra societat, en un món global: « (...) *forjar patriotas o educar cosmopolitas?*» (Carretero, M; Borrelli, M; 2008: 26), tot i que també recorden que no és necessari polaritzar-ho així: allò important és comprendre que s'han d'estimular noves formes de concebre l'ensenyament d'aquesta disciplina, fent prevaldre per davant de tot l'aspiració a ensenyar a pensar críticament i històrica. De forma empàtica i dinàmica, prenent que els estudiants

«(...) comprendan los procesos de cambio en el tiempo histórico y su influencia en el tiempo presente, que adquieran y comparen explicaciones desde múltiples puntos de vista, que ejerciten su capacidad de evaluar interpretaciones, que indaguen en el pasado sin caer en el presentismo però también alentados por preguntas desde su contexto particular (...)» (Carretero, M; Borrelli, M; 2008: 26).

Malgrat no es deturin a reflexionar en profunditat sobre la relació història-memòria dins l'ensenyament, aquestes idees que apunten són interessants per a encarar el tema: tenir clar sempre quins són els objectius de l'ensenyament de la nostra matèria, l'enfocament que hi volem donar en un món global, saber com enquadrar les experiències històriques properes sense caure en adoctrinaments de tipus nacional ni de cap altre, estimular l'esperit crític, emprar noves eines, restar contínuament repensant la nostra tasca com a

propostes que van més enllà del positivisme de la Il·lustració i de la subjectivitat que podia infondre el Romanticisme.

docents, i per davant de tot, ser conscients d'allò que pot aconseguir la transmissió de la història i la importància de transmetre també la memòria col·lectiva. Si es té clar això, el paper del docent serà honest i professional.

5. RESULTATS: PROPOSTA DIDÀCTICA

5.1. Contextualització i justificació de la proposta

Amb l'estat de la qüestió s'ha pogut veure com existeixen diverses visions sobre introduir i/o mantenir enfocaments relacionats amb la memòria col·lectiva/històrica/democràtica (segons cada un dels autors) dins l'ensenyament. També, que hi ha diverses maneres d'entendre el paper que pot tenir aquest enfocament dins l'ensenyament, així com diversos conceptes diferents sobre el mateix terme de «memòria». A més, es pot dir també que cada autor té unes preocupacions concretes pel que respecta a si utilitzar la memòria com a recurs didàctic i formatiu dins l'ensenyament: des del perill d'entrar en memòries confrontades, al perill de crear un relat oficial amb uns oblits també «oficials», passant pels diferents valors que es poden transmetre o deixar de transmetre amb aquest recurs a la memòria democràtica. Finalment, s'hi observen diferents propostes metodològiques interessants en aquest sentit.

A partir d'aquí, s'explicarà la visió de conjunt que es té del paper que ha de tenir la memòria democràtica dins l'ensenyament secundari a les Illes Balears. El «perquè» de la proposta que es fa: quin sentit i quin enfocament té. Just abans d'entrar en matèria del desenvolupament concret de la proposta, també s'hi valorarà, com no pot ser d'altra manera, el tractament que hi té oficialment la memòria democràtica dins la legislació vigent relativa al món educatiu a les Illes Balears.

La memòria democràtica, com ja s'ha apuntat en pàgines precedents, és una gran eina per a estimular el desenvolupament de l'educació per la ciutadania, fonamentada en valors humans com són l'empatia, el compromís cívic, el respecte a totes les formes d'expressió culturals, el coneixement del passat i la seva posada en valor, la convivència social, l'intercanvi cultural, etc.

Més concretament, es vol posar l'accent en la importància de donar a conèixer testimonis, històries, experiències de la lluita per la democràcia, la llibertat, els

costos de les migracions, dels exilis, lluites per la igualtat entre gèneres, la convivència cultural i altres elements que han representat un progrés clar per a la civilització humana, i especificant-ho a l'àmbit territorial de les Illes Balears.

Posar en valor tot aquest patrimoni ètic, és una tasca que des de la docència no s'hauria de desapropiar i que encaixa perfectament dins el que és l'educació en valors i per la ciutadania que ja s'ha esmentat anteriorment. Aquesta proposta didàctica ha de servir per fer complir el que marca el currículum de Geografia i Història per a ESO de les Illes Balears:

«(...) contribuir a facilitar als alumnes una comprensió organitzada del món i de la societat, però al mateix temps han d'iniciar-los en l'explicació de la realitat en què viuen amb una actitud ètica, compromesa, plural i solidària», així com desenvolupar «la consciència històrica o capacitat de veure'ns com a éssers històrics i donar sentit al passat [fet que és] fonamental per construir el present i per identificar-nos com a membres d'un col·lectiu (...)». (Currículum d'ESO, 2015: 1)

Tenir cura del patrimoni és també un dels objectius fonamentals de l'ensenyament de les ciències socials, però el patrimoni no només són els arxius de llibres i documents, o l'arquitectura i la cultura popular. Patrimoni també són les experiències viscudes per la gent que encara viu o per la gent que ja ha desaparegut però que ha deixat testimoni d'alguna manera de la seva vida. El fet diferencial, però, és donar-li l'enfocament de «patrimoni ètic» a totes aquestes possibilitats, posant en valor la memòria democràtica: experiències de persones que han lluitat per una societat més igualitària i més justa. Així com es diu al currículum, a l'apartat de les competències socials i cíviques, és molt important «la identificació de conceptes ètics relatius a la igualtat, la no-discriminació, la democràcia i els drets humans en l'organització social, política i econòmica (...)» (Currículum d'ESO, 2015: 1). Treballant la memòria

democràtica és possible complir amb aquests objectius, estimulant de forma paral·lela el compromís de l'alumnat com a massa crítica que ha de desenvolupar, en un futur, les tasques cíviques que corresponguin a aquestes generacions.

Pel que fa a les activitats en forma de projecte que es proposaran al següent subapartat, s'ha preferit centralitzar la proposta al municipi de Porreres, amb prou potencial per explotar didàcticament algunes de les qüestions comentades en aquest paràgraf, tant a 4^t d'ESO com a 2ⁿ de batxillerat, cursos on segons el currículum vigent, l'alumnat veu temes relacionats amb la història de les nostres illes de forma més o menys nombrosa (encara que no suficient).

A través de diverses activitats englobades en un petit projecte, de l'enfocament que com a docents es donaria i d'una bona planificació, és possible introduir aquesta visió dins l'aula d'aquests cursos esmentats. Utilitzant diverses metodologies, posant a l'alumne al centre del procés d'aprenentatge, intentant ser originals i sorprendre a l'alumnat, demanar-los coses diferents i permetre'ls llibertat a l'hora d'elegir certs camins perquè experimentin: totes aquestes poden ser diverses vies per a configurar la proposta didàctica que tot seguit es detallaran.

Abans d'entrar en detall amb la proposta, s'haurien de delimitar una sèrie d'elements on s'enquadrarà aquesta. En primer lloc, es proposen una sèrie d'activitats al voltant d'un projecte per a 4^t d'ESO i per a 2ⁿ de batxillerat, on hi haurà activitats comunes i les mateixes bases pels dos cursos, però centrats en èpoques diferents. Aquestes propostes han d'estar relacionades i interconnectades cada una d'elles amb la resta, seguint una línia d'aprenentatge i treball que ha de permetre a l'alumnat adquirir uns coneixements, unes destreses i uns hàbits de feina útils i que els connectin no només amb l'assignatura sinó al seu entorn social proper. La millor manera seria traçant un projecte amb uns objectius clars i definits; amb una motivació

central que englobi totes les activitats que s'hi duran a terme. Donat que el tema central d'aquesta proposta és tractar la memòria de la gent i els fets històrics contemporanis al municipi de Porreres, seria un projecte que podria aplicar-se al mateix IES Porreres (on es cursen els quatre cursos d'ESO) i als instituts del voltant, com l'IES Felanitx, l'IES Mossèn Alcover o l'IES Manacor, on solen anar els porrerencs a cursar batxillerat. Tanmateix, no vol ser una proposta per a «alumnat porrerenc», sinó que donada la importància del municipi en l'època de la Guerra Civil de 1936-1939, es pot utilitzar per a altres instituts.

Ara bé, no es pretén centrar cronològicament els continguts treballats amb la proposta en la Guerra Civil, sinó que allò més positiu seria que les activitats tinguessin un recorregut cronològic al llarg d'un període més ampli de la contemporaneïtat. Tot i això, és interessant distribuir gradualment aquests períodes entre 4^t d'ESO i 2ⁿ de batxillerat, malgrat no tots els alumnes que cursin el 4^t cursaran batxillerat, fer que interrompria aquesta possible baula de connexió entre els dos «moments» de la proposta. Així, a 4^t el projecte es centraria en el període de la II República, la Guerra Civil i el primer Franquisme; a 2ⁿ de batxillerat, s'optaria pel Tardofranquisme i la Transició a la democràcia.

5.2. Desenvolupament de la proposta

Tot seguit s'exposaran les bases del projecte plantejat per a treballar la temàtica escollida: quins objectius tendria, com es desenvoluparia en un curs acadèmic, com s'hi desenvoluparien les competències, com s'encabiria la proposta dins el currículum i com es desenvolupà per a poder treballar aquest enfocament, quin tractament es donarà a l'atenció a la diversitat i com serà l'avaluació proposada d'aquestes activitats i del projecte en si. Després, s'exposarà la relació d'activitats, seguint un patró comú d'elaboració i preparació. Les fitxes de cada activitat aniran a l'annex, al final del treball.

El projecte: «Les memòries de Porreres» per a 4^t ESO i 2ⁿ de batxillerat

Englobar diverses activitats en un projecte concret permet delimitar molt bé els objectius que es volen treballar amb la seva aplicació. Ajuda a enllaçar totes les activitats que es volen dur a terme, i ajuda també a donar un sentit global a totes elles, a fi que l'alumnat entengui també la finalitat d'aquest projecte i es senti part d'aquest i de la seva elaboració. Que vegi, també, un sentit clar al que es pretén fer a l'aula i a fora l'aula. I, finalment, que lligui allò treballat amb el seu entorn. Que l'alumnat vegi que allò té realment una lògica i que li aporta un coneixement útil per a la seva vida i el seu dia a dia: és, per tant, posar en valor el coneixement històric per a la vida quotidiana, tot treballant una temàtica en concret des de la memòria democràtica. Així, aquesta és la idea que es proposarà tot seguit.

El projecte es titularia «Les memòries de Porreres». Els objectius principals d'aquest projecte (i de les activitats que integra) són clars: dissenyar activitats que facilitin el compliment del currículum mitjançant una proposta enfocada des de la memòria democràtica, que connecti l'alumnat amb el seu entorn social i històric més proper, que valori les experiències viscudes per persones del seu voltant, que conegui millor la història del seu poble i que valori l'esforç de tantes generacions i persones per a aconseguir viure en una societat democràtica.

Més concretament, el projecte consistiria en l'elaboració d'un programa a la ràdio del poble (en el seu defecte, un programa gravat des de l'institut) d'unes quantes sessions on s'hi entrevistin diferents persones (testimonis directes d'èpoques passades, historiadors, etc.) i on els alumnes puguin extreure tot un seguit d'informació que els ajudi a elaborar altres materials interessants com per exemple rutes didàctiques sobre les èpoques treballades i un dossier-guia sobre memòria del seu poble. Aquest dossier representaria la compilació d'aquesta tasca realitzada durant el trimestre en que es realitzaria aquest projecte, i podria servir com a material històric divulgatiu present en la biblioteca de l'institut i del mateix poble. En resum: través de l'elaboració d'un programa de ràdio (eix central del projecte) s'elaborarien tota una sèrie de materials que servirien no només per a dur a terme diverses activitats que també conformaran el projecte, sinó per a elaborar un dossier o «Guia de la memòria de Porreres», que seria fruit de la tasca col·lectiva d'un grup-classe durant un trimestre a l'assignatura d'història, tant a 4^t d'ESO com a 2ⁿ de batxillerat.

Prèviament a això, però, el projecte comptaria amb una sèrie d'activitats relacionades amb l'adquisició per part de l'alumnat d'habilitats i tècniques de treball sobre la memòria: això és, bàsicament, treballar la memòria personal i familiar. Com s'ha vist a l'estat de la qüestió, autors com Ivo Mattozzi donen importància a aquest aspecte «autobiogràfic» que lliguen la biografia dels mateixos alumnes amb la de les persones del seu entorn i posicionen l'alumnat en una situació més empàtica a l'hora de treballar la memòria democràtica. És per això que sembla interessant dissenyar una sèrie d'activitats que ajudin a que l'alumnat entengui millor allò que treballarà posteriorment a l'aula: que faci una immersió no només en la seva vida personal, sabent-la estructurar i trobant resposta a diferents preguntes, sinó també amb la seva història familiar, per després enllaçar-ho amb la història i la memòria del seu poble. Això ajudaria a una millor comprensió de la distància cronològica, ja que permetria una

comparativa del temps històric estudiat amb el temps històric viscut per repadrins/es, padrins/es i pares/mares.

Les activitats es distribuïrien dins les unitats didàctiques que englobessin els blocs que s'analitzaran segons el currículum: no és l'objectiu realitzar una distribució d'aquestes activitats dins el conjunt de sessions que haurien de conformar aquestes unitats didàctiques, però sí que s'ha de dir que haurien de tenir prou temps entre activitat i activitat per a poder-se realitzar de forma idònia. Les temàtiques base són les èpoques de la II República, la Guerra Civil i el primer Franquisme per a 4^t d'ESO i les èpoques del darrer franquisme, la Transició i els primers anys de democràcia per a 2ⁿ de batxillerat. Més endavant es detallaran breument les activitats pels dos cursos, incidint en les diferències entre cada un dels cursos. A l'annex, cada activitat comptarà amb una fitxa específica, on s'hi resumiran -seguint un mateix patró- els ítems d'interès. També a l'annex, s'hi inclouran les rúbriques que s'utilitzarien per a l'avaluació, si és el cas; així com una relació de les activitats amb la seva correspondència amb les sessions que s'hi dedicarien.

Objectius generals d'aprenentatge del projecte i competències bàsiques

En base als quatre objectius apuntats, s'apuntarà quines competències bàsiques ajudarien a treballar-los. Els punts en primer nivell són els objectius i els subpunts següents fan referència a les competències bàsiques. Tot això, però, s'haurà de saber combinar amb els criteris d'avaluació i els estàndards avaluables d'aprenentatge que s'especificaran al següent subapartat, de «currículum».

1. Adquirir habilitats i tècniques de treball sobre la memòria personal i col·lectiva, comprenent el que implica i valorant la seva utilitat.
 - ◆ *Competència d'aprendre a aprendre; de comunicació lingüística, i competència social i cívica.*

2. Conèixer i aprofundir en la història local per a poder comprendre millor els esquemes històrics generals de les Illes Balears, Espanya i Europa.
 - ◆ *Competència social i cívica; competència de consciència i expressions culturals.*

3. Aprendre a elaborar materials didàctics de diversa tipologia i d'utilitat col·lectiva a partir del treball de camp en memòria oral, des de la base de la memòria democràtica.
 - ◆ *Competència matemàtica i en ciència i tecnologia; competència d'aprendre a aprendre; competència de comunicació lingüística; competència digital; competència social i cívica; competència del sentit de la iniciativa.*

4. Fomentar la cultura i la memòria democràtica de l'alumnat, i els valors socials i cívics de la lluita per la democràcia, els drets humans i la convivència.
 - ◆ *Competència de la consciència i expressions culturals; competència social i cívica, competència d'aprendre a aprendre, competència de comunicació lingüística.*

Curriculum

És important que tota proposta didàctica es basi en allò que marca la normativa vigent en el nostre camp, en aquest cas el currículum. Mitjançant la revisió d'aquest per a l'ensenyament de la història contemporània als cursos de 4^t d'ESO i 2ⁿ de batxillerat, agafarem aquelles temàtiques que més relació tenguin amb allò que voldríem treballar per a desenvolupar-ho a través d'activitats que estiguin enfocades des de la perspectiva de la memòria democràtica, orientant dites activitats també a treballar la memòria oral. Les diverses metodologies i el seu sustentament teòric seran analitzades al proper subapartat.

Com que la proposta realitzada tractarà dues èpoques històriques diferents depenent del curs (II República, Guerra Civil i primer Franquisme a 4^t d'ESO; Tardofranquisme, Transició i primers anys de democràcia a 2ⁿ de batxillerat), es situarien en diversos moments del curs acadèmic. Pel que fa a 4^t d'ESO, es treballarà en el supòsit d'un projecte per al segon trimestre, que no exclou altres activitats que es treballin de forma separada d'aquest projecte. A aquest trimestre correspondrà la nota en concret de la proposta. Pel que fa, en canvi, a 2ⁿ de batxillerat, la temàtica tractada es situaria al tercer trimestre, amb la dificultat que comporta tenir la selectivitat a tocar. De la mateixa manera que ja s'ha dit en el cas de 4^t d'ESO, el fet de realitzar aquest projecte no comporta que no es puguin realitzar altres activitats avaluable, però segurament per la proximitat de les proves d'accés a la universitat convendria no anar molt més enllà d'aquestes activitats proposades per no carregar en accés l'alumnat. A més, el fet que aquest projecte intenti ser lúdic i divertit, on cada alumne pugui tenir un paper diferent depenent d'allò que més bé se li dona, pot facilitar la implicació en les tasques que li pertocuen.

En el cas de 4^t d'ESO, el projecte es sostendria sobre els blocs 5 i 7 del currículum de l'assignatura de Geografia i Història, a les Illes Balears. El bloc 5 es titula «L'època d'Entreguerres 1919-1945» i dos dels sis continguts que disposa són la II República a Espanya i la Guerra Civil Espanyola. En aquest cas, els criteris 2 i 3 i els estàndards d'aprenentatge avaluable 2.1., 2.2. i 3.1. serien vàlids, en bona part, per a avaluar la feina feta per l'alumnat. En la seva descripció diuen:

«2. Estudiar les cadenes causals que expliquen la jerarquia causal en les explicacions històriques sobre aquesta època i com es connecten amb el present.

2.1. Explica les principals reformes durant la II República espanyola i les reaccions a aquestes reformes.

2.2. Explica les causes de la Guerra Civil espanyola en el context europeu i internacional.

3. Analitzar què va conduir a l'apogeu dels feixismes a Europa.

3.1. Explica diversos factors que varen fer possible l'apogeu del feixisme a Europa.» (Currículum d'ESO, 2015: 27-28)

En aquest cas, i com es detallarà en cada una de les activitats posteriorment, es podrien utilitzar aquests criteris i estàndards per a treballar durant el projecte. Encara que algun d'ells faci referència a un context i a un espai geogràfic més allunyat de l'espai proposat per a treballar al projecte, és prou interessant que des de les realitats històriques locals -i complementant amb la informació i el material que calgui- es puguin analitzar i estudiar les realitats històriques a nivell estatal i continental. De fet, és una eina que permet partir d'una realitat més propera i comprensible, que pot facilitar la comprensió i el treball a nivells geogràfics superiors, donant així una imatge des d'allò local a allò general que lligui els espais i les cronologies estudiades. Aquesta és una reflexió que val no només per a aquest primer bloc de 4^t d'ESO sinó també per a qualsevol dels continguts, criteris i estàndards d'aprenentatge que es proposen com a base del projecte a 4^t i a 2ⁿ de batxillerat.

Pel que fa al bloc 7 d'aquesta assignatura a 4^t d'ESO, anomenat «L'estabilització del capitalisme i l'aïllament econòmic del bloc soviètic», s'hi inclou el contingut «La dictadura de Franco a Espanya i a les Illes Balears». En aquest sentit, el criteri d'avaluació 3 i els estàndards d'aprenentatge avaluable 3.1. i 3.2. farien la mateixa funció que els esmentats abans. Són els següents:

«3. Explicar les causes de l'establiment d'una dictadura a Espanya després de la Guerra Civil i com va anar evolucionant aquesta dictadura del 1939 i 1975.

3.1. Coneix la situació de la postguerra i la repressió a Espanya i les diferents fases de la dictadura de Franco.

3.2. Discuteix com s'entén a Espanya i a Europa el concepte de memòria històrica.» (Currículum d'ESO, 2015: 29)

Efectivament, l'estàndard d'aprenentatge 3.2. dona peu al que es planteja també en aquest projecte: una sessió final del projecte on es realitzi un debat sobre els aprenentatges realitzats per part de l'alumnat al voltant de la memòria democràtica que han treballat al llarg de les sessions del projecte i de les activitats realitzades tant dins com fora de l'aula.

Pel que fa a 2ⁿ de batxillerat, seran els blocs 10, 11 i 12 els que permetran situar el projecte dins la legislació establerta actualment. En aquests tres blocs es situen els continguts, criteris d'avaluació i estàndards d'aprenentatge avaluable que es pretenen treballar per mitjà de les activitats que es proposaran. En primer lloc, del bloc 10 poden interessar gairebé tots els continguts, però per a abreujar es citaran únicament els referents a la Guerra Civil com són «La Guerra Civil: la sublevació i el desenvolupament de la guerra; la dimensió internacional del conflicte; l'evolució de les dues zones; les conseqüències de la guerra». En aquest cas, interessen també diversos criteris d'avaluació aplicables a les activitats que es proposaran, dels quals són importants els següents:

«1. Explicar la Segona República com a solució democràtica a l'enfonsament del sistema polític de la Restauració i emmarcar-la en el context internacional de crisi econòmica i conflictivitat social.

1.1. Explica les causes que varen menar a la proclamació de la Segona República i relaciona les dificultats a les quals va haver de fer front amb la crisi econòmica mundial dels anys 30.

1.2. Diferencia les forces que varen donar suport a la República al començament de les que s'hi varen oposar i descriu les seves raons i principals actuacions.

2. Diferenciar les diverses etapes de la República fins al començament de la Guerra Civil i especificar els principals fets i actuacions de cada etapa.

2.6. Explica les causes de la formació del Front Popular i les actuacions des del seu triomf electoral fins al començament de la guerra.

3. Analitzar la Guerra Civil, identificar-ne les causes i les conseqüències i explicar la intervenció internacional i la successió dels esdeveniments a les dues zones.

3.4. Especifica els costos humans i les conseqüències econòmiques i socials de la guerra.» (Currículum d'ESO, 2015: 23-25)

Referent al bloc 11, anomenat «La dictadura franquista 1939-1975» interessen els continguts següents: «La postguerra: grups ideològics i suport social del franquisme; les relacions oscil·lants amb l'exterior; la configuració política del nou Estat; la repressió política; l'autarquia econòmica», «Els anys del «desenvolupisme»: els plans de desenvolupament i el creixement econòmic; les transformacions socials; la reafirmació política del règim; la política exterior; la creixent oposició al franquisme» i «El final del franquisme: la inestabilitat política; les dificultats exteriors; els efectes de la crisi econòmica internacional del 1973».

Els criteris i estàndards que poden servir per a avaluar en aquesta part serien:

«1. Analitzar les característiques del franquisme i com evoluciona en el temps, i especificar les transformacions polítiques, econòmiques i socials que es varen produir i relacionar-les amb la situació internacional canviant.

1.1. Elabora un esquema amb els grups ideològics i els suports socials del franquisme a l'etapa inicial.

1.2. Diferencia etapes en l'evolució d'Espanya durant el franquisme i resumeix els trets essencials de cada etapa.

- 1.3. *Explica l'organització política de l'Estat franquista.*
- 1.4. *Explica les relacions exteriors, l'evolució política i la situació econòmica d'Espanya des del final de la Guerra Civil fins el 1959.*
- 1.5. *Explica les relacions exteriors, l'evolució política i les transformacions econòmiques i socials d'Espanya des de 1959 fins al 1973.*
- 1.6. *Especifica les causes de la crisi final del franquisme des del 1973.*
- 1.7. *Relaciona l'evolució política del règim amb els canvis que es produeixen en el context internacional.*
- 1.10. *Especifica els diferents grups d'oposició política al règim franquista i comenta com evolucionen en el temps.» (Currículum d'ESO, 2015: 25-26)*

És obvi que les activitats o formes d'aplicació proposades aquí no tenen perquè cenyir-se únicament i exclusiva sobre aquests estàndards establerts pel currículum, sinó que aquests són adaptables segons el que es pretengui fer. La idea és tenir-los en compte per a poder donar un sentit i una base legal i planificada a la proposta realitzada aquí.

Finalment, pel que fa al darrer bloc que aporta continguts i criteris a la proposta que es plantejarà, s'observa el següent: és el bloc número 12, anomenat «Normalització democràtica d'Espanya i integració a Europa, des de 1975». Aquí, interessen continguts com «La transició a la democràcia», «les alternatives polítiques al franquisme: continuisme, reforma o ruptura», «les primeres eleccions democràtiques», «el període constituent», «les preautonomies de Catalunya i País Basc» a la que s'hi podria incloure perfectament el procés autonomista a les Illes Balears.

Així, els criteris i estàndards que es podrien seguir, malgrat en aquest cas no vagin massa enllà en segons quins temes, serien els següents:

«1. Descriure les dificultats de la transició a la democràcia des del franquisme en un context de crisi econòmica i explicar les mesures que varen permetre la celebració de les primeres eleccions democràtiques.

1.1. Explica les alternatives polítiques que es proposaven després de la mort de Franco i qui les defensava.

1.3. Descriu les actuacions impulsades pel president del Govern Adolfo Suárez per a la reforma política del règim franquista: Llei per a la reforma política de 1976, Llei d'amnistia de 1977, etc.

2. Descriure el nou model d'estat democràtic establert en la Constitució de 1978 i especificar les actuacions prèvies encaminades a assolir l'acord social i polític més ampli.» (Currículum d'ESO, 2015: 26-27)

Tot el que s'ha esmentat en aquest subaparat no delimita, òbviament, tots els continguts, criteris i estàndards que l'alumnat hauria de veure durant el trimestre corresponent ni durant les unitats didàctiques corresponents, sinó que el projecte que es proposa s'insereix dins les dinàmiques i tempos que han de regir segons la programació didàctica establerta, i dins cada una de les unitats didàctiques que pugui dissenyar un docent. És, per tant, un projecte transversal pel que fa a les unitats didàctiques tractades (això és: no es centra en una sola unitat) ja que la idea principal és dur a terme un projecte que permeti obtenir de l'alumne una posició crítica davant el passat del seu poble i del seu país, tot adquirint una visió enfocada des de la memòria democràtica perquè sàpiga posar en valor les lluites democràtiques que durant el segle XX es van produir dins la societat porrerenca, i per extensió mallorquina i espanyola. Per tant, no només es basarà en els continguts, criteris i estàndards citats, sinó que en alguns casos es pretén anar més enllà, sempre partint de la realitat històrica local.

La importància de les competències

El sentit de l'educació escolar avui en dia va íntimament lligat al desenvolupament de les competències generals i específiques. Un desenvolupament que el que pretén és donar eines i solucions a l'alumnat per a poder respondre a les exigències i necessitats de la vida en un món globalitzat on la capacitat d'actuació autònoma és un dels requisits indispensables per a progressar socialment, dins una societat individualista i que tendeix a menysprear els valors col·lectius. Tanmateix, aquestes competències també han de servir per a educar en valors socials, col·lectius, de comunitat. A aprendre a treballar en grup, en altres paraules.

En el cas concret de la nostra proposta, aquesta pretén ajudar a desenvolupar especialment les competències socials i cíviques de l'alumnat. A situar-lo en la societat en la que viu, a ajudar-lo a entendre-la i comprendre-la. A saber fer una anàlisi crítica dels diferents codis de conducta a través de l'estudi de les ciències socials. També, com ja hem apuntat per mà del currículum vigent, a saber valorar els conceptes ètics relatius a la igualtat, la no-discriminació, la democràcia i els drets humans en el seu entorn proper i al seu entorn llunyà, per esdevenir coneixedor de les problemàtiques que existeixen a dia d'avui. Saber respectar la diferència, eliminar els prejudicis i tenir en la solidaritat una de les formes de relacionar-se, han de ser elements imprescindibles per aprendre a conviure en democràcia. Aniria lligat també a les competències de consciència i expressions culturals, bàsiques per a respectar la diversitat cultural i el diàleg entre cultures i societats, així com la necessitat de mantenir una posició crítica sobre la conservació del patrimoni cultural i artístic de la societat on es viu.

Així, nosaltres aniríem més enllà encara en aquest afany per a desenvolupar les competències dins l'ensenyament: aprendre a valorar el patrimoni ètic que representen les memòries de persones, llocs i col·lectius que han lluitat en diferents èpoques històriques per a l'establiment i el progrés democràtic,

mitjançant el treball en grup i el treball individual amb activitats de diversa tipologia i metodologia que s'anirà detallant tant en general com en concret en aquest punt del present treball.

Metodologia i seqüència didàctica

És important treballar diverses metodologies dins aquest projecte. La idea principal és, com ja s'ha apuntat en línies anteriors, posar a l'alumnat la centre del procés d'aprenentatge. Això suposa que hagin de desenvolupar la seva autonomia i que hagin d'agafar les eines que els disposa el docent per a poder realitzar la seva tasca.

De les activitats proposades, es treballarà tant individualment a les primeres activitats com de forma grupal a les que seguiran. Tanmateix, un dels objectius ja esmentats és que el fruit que en surti de tot plegat sigui de profit per a tot el grup, ja que tant el programa de ràdio com la «Guia de la memòria de Porreres» serien treballs col·lectius, resultat de la feina dels diferents grups de l'aula. Aquesta metodologia ha de permetre un aprenentatge significatiu i desenvolupar les competències clau: aprendre a aprendre, comunicació lingüística, d'emprenedoria, la competència digital, i especialment la social i cívica.

Totes les activitats tenen unes característiques pròpies i és convenient explicar la metodologia específica en cada una d'elles. Tot i això, cal dir pel que fa a l'àmbit general del projecte, es pretén la participació activa de l'alumnat ja que es tracta d'activitats en què el docent actuarà com a guia en tot el procés de realització disposant de materials diversos per a facilitar l'elaboració de tot el projecte.

S'ha de tenir en compte que aquí el que es proposa no és una unitat didàctica, on és necessària una part més expositiva i una part més interactiva i de realització de treballs o activitats. El que es proposa és simplement tota una

sèrie d'activitats englobades en un projecte que es distribuïran al llarg d'un trimestre, com bé s'ha apuntat anteriorment. Per tant, tot el que s'expliqui en el subapartat de les activitats i en l'annex es basarà en aquesta premissa, i no en la voluntat d'elaborar una o diverses unitats didàctiques on es faria necessària una major varietat de metodologies, més quantitat d'activitats i potser diferents enfocaments didàctics.

Tot seguit, la descripció de les activitats, dividides en tres blocs: inicials, de desenvolupament i de síntesi. A les fitxes dels annexos simplement es resumirà esquemàticament les característiques que cal destacar, com el materials i recursos, l'organització, el temps, si té especificitats sobre l'atenció a la diversitat, i quins criteris concrets s'utilitzarien per a avaluar-la. Al subapartat d'avaluació, al final del treball i abans dels annexos, s'hi especificaran les informacions generals sobre l'avaluació.

Activitats inicials

Activitat 1. Primer, s'explicarà el projecte a l'alumnat perquè se'n facin una idea i perquè entenguin quins són els objectius i els fonaments teòrics de tot plegat. La primera activitat es basarà en treballar la memòria personal i familiar per mitjà d'una sèrie d'exercicis que individualment realitzaran a classe i a casa. Aquests exercicis consistirien en reflexionar i escriure sobre la pròpia biografia, i també fer una mínima investigació familiar (pares, oncles, padrins...), mesclant i demanant per experiències de vida quotidiana i també pels contextos històrics viscuts per aquests familiars depenent de l'època tractada a cada curs. De tot plegat la idea és que en treguin una sèrie d'informacions i experiències introspectives, reflexives i que després les posin en comú amb la resta d'alumnes per a poder comparar les seves pròpies vides i es facin preguntes al respecte a través d'indicacions del docent.

Aquestes preguntes del docent haurien d'anar encaminades a fer qüestionar a l'alumnat tot el que ha escrit sobre la seva pròpia vida: si només ha destacat

unes coses o unes altres, si creu que és comparable amb la dels companys, com en valora les diferències, i moltes altres qüestions que han d'ajudar a saber valorar que les memòries són volàtils i que a vegades, oblidam conscient o inconscientment. I que, per a treballar la memòria, s'ha de tenir en compte això, sense que deixi de ser una perspectiva i una eina útil i molt vàlida per a comprendre millor la història i per a empatitzar amb lluites i valors democràtics, amb tot el patrimoni ètic que representa.

S'avaluaria en base a la posada en comú – exposició oral que faria cada alumne de la seva experiència fent l'activitat.

Activitat 2. Aquesta activitat consistiria amb el visionat d'un documental sobre la Guerra Civil a Porreres, tant a 4^t d'ESO com a 2ⁿ de Batxillerat, ja que sobre l'època de la Transició no n'hi ha cap que tracti el tema a Porreres. Es pot optar per altres documentals que també poden servir, ja que la idea principal és que l'alumnat vegi com el testimoni de persones entrevistades per historiadors i documentalistes poden servir com a recurs històric per a reconstruir els fets, sempre que s'utilitzin adequadament i es contrastin.

Una segona part d'aquesta activitat aniria destinada a aprendre com fer una entrevista correcta i destinada a extreure informació de diversa índole, a partir del que s'ha vist també al documental. Seria una activitat senzilla, on en grups es faria una pluja d'idees sobre dos eixos: el primer, responent a la pregunta «de què pot servir fer una entrevista a una persona que ha viscut una època del passat? Quins aspectes hem de tenir en compte?». I la segona, posant sobre la taula idees de preguntes per a fer.

El docent hauria de tenir referències de persones al municipi que poguessin servir de testimonis i estessin disposades a ser entrevistades pels alumnes en la següent activitat. De totes formes, els alumnes haurien de poder fer propostes també.

Seria una activitat avaluable, amb una reflexió general sobre el visionat del documental i amb les idees sorgides de les preguntes i pluja d'idees. La primera, individual; la segona, en grups.

Activitats de desenvolupament

Activitat 3. Aquesta seria l'activitat central del projecte, i s'hauria de desenvolupar en dues-tres sessions inicials i dues o tres per a executar la preparació. Consistiria en l'elaboració, preparació i producció d'un programa de ràdio estructurat en diverses sessions gravades o bé a l'aula si l'institut disposés de la tecnologia adient o bé es podria estudiar realitzar-lo a la ràdio del poble en col·laboració amb aquesta. La darrera opció obre el projecte al municipi sencer i segurament il·lusionaria més a l'alumnat, ja que la seva feina es veuria recompensada amb una àmplia difusió social i ajudaria a crear xarxa amb tothom qui volgués, amb el seu entorn familiar i social.

Així com s'hauria fet a l'activitat 2, aquí també és central el paper de les propostes dels mateixos alumnes. Guiats pel docent, haurien de fer propostes en grup de què entenen ells per un «programa de ràdio», i què els agradaria fer-hi. De totes formes, hi ha una sèrie de coses que n'haurien de formar part obligatòriament: diverses entrevistes a homes i dones que hagin viscut l'època estudiada durant les sessions de classe ordinàries. També alguna entrevista a un historiador, fins i tot al batlle/batlessa del municipi perquè donés la seva opinió sobre la importància de la memòria.

D'aquestes entrevistes, que s'haurien de preparar prèviament, n'haurien de recollir una informació que serviria també per a elaborar una guia de la memòria del poble, complementada amb informació sobre diferents indrets importants del poble i fets històrics destacables que fossin protagonistes de les èpoques estudiades. Per a aconseguir aquesta informació, els alumnes hauran de saber preparar bé tota una llista de preguntes per a fer als entrevistats. Per

tant, és una feina de preparació minuciosa i al detall, que ha de mester una previsió i una organització important.

Aquesta organització s'ha de treballar bé: a partir del moment en què tot el grup té clars quins són els objectius generals i en què consisteix l'activitat, s'hauran de dividir en grups de 4-5 persones màxim (intentant que siguin grups compensats) per a treballar en l'activitat. S'haurien de repartir les tasques entre els diferents grups: la via més interessant seria que cada grup assumís una o dues tasques a dur a terme segons les seves preferències i facilitats i habilitats a l'hora de treballar. Si hi hagués dos o més grups que es volguessin encarregar del mateix es podria fer per sorteig. Sempre hauria de quedar clar que no hi ha impermeabilitat: cada alumne pot fer suggeriments sobre totes les tasques a realitzar i repartides.

Aquestes tasques serien les següents: presentació del programa, edició del programa i difusió per xarxes socials del programa. Com que s'haurien de fer dos o tres programes, els grups haurien de rotar de tasca. Després, haurien d'elaborar una memòria de la feina feta, que s'entregaria i s'avaluaria per part del docent. Possibilitat de coavaluació de la memòria per part d'altres grups.

Donada la possibilitat de fer-ho a fora l'aula, s'hauria de mirar de disposar de dues hores seguides per a cada programa, fet que es podria aconseguir mitjançant un acord amb algun altre departament per canviar les hores corresponents a cada assignatura, retornant després a la normalitat.

Activitat 4. Aquesta activitat consistiria en posar en pràctica una ruta didàctica elaborada per l'alumnat, i complementada pel professorat. A partir de tota la informació recopilada i posada en comú (per millorar-la), s'hauria de saber tractar i en grups haurien de preparar un o dos indrets important del municipi en l'època estudiada, on durant la ruta hauran d'exposar als seus companys la informació recaptada. Aquestes explicacions, òbviament podrien ser

complementades pel docent i fins i tot per alguna de les persones entrevistades al programa de ràdio, per a explicar la seva vivència *in situ*.

Tot i això, cal dir que la ruta en si ha de ser consensuada prèviament en grup a classe. S'inclouria també a la guia de la memòria del poble.

Pel que fa a l'avaluació, s'avaluaria la presentació feta durant la ruta, per part del docent.

Activitats de síntesi:

Activitat 5. Consistiria en la participació en la redacció i elaboració de la «Guia de les memòries de Porreres» en base a les memòries que cada grup hauria elaborat en la seva tasca al programa de ràdio. L'objectiu d'aquesta activitat final seria, com ja s'ha esmentat en parts anteriors del treball, no només aprendre i conscienciar de quines són les memòries que existeixen encara avui dins Porreres, sinó deixar constància de totes les experiències que s'hagin pogut recopilar, com a material històric i etnològic d'un valor incalculable. A més, així s'hauria de transmetre a l'alumnat: la idea de què estan realitzant una tasca que pot servir a moltes altres persones interessades en el passat del seu poble, pot esdevenir un estímul per a ells; especialment perquè la proximitat amb aquestes persones entrevistades i amb aquests indrets treballats els poden resultar familiars i interessants.

Per a facilitar la tasca, cada grup d'alumnes redactaria en forma de treball les diferents entrevistes realitzades, les rutes i totes les altres informacions, repartint-se-les prèviament.

S'avaluaria la part elaborada per cada grup per part del docent.

Activitat 6. Activitat final de debat sobre el projecte. Es debatrien temes com les contradiccions de les memòries treballades i el valor d'estudiar història des

d'aquesta perspectiva. Seria un debat lliure allà on, en primer lloc, cada grup donaria la seva opinió sobre la tasca realitzada fent-ne una valoració global; i en segon lloc, cada alumne podria participar donant la seva opinió sobre els temes abans esmentats. Es podria estructurar en una o dues sessions.

Atenció a la diversitat

La idea principal en aquest sentit és que tots els alumnes que tinguin dificultats per a treballar de forma ordinària a la plantejada en general, tant si és per un motiu com per un altre, han de tenir la possibilitat de participar i ser avaluats igualment, seguint els criteris del disseny universal d'aprenentatge. Sempre depenent i atents a les recomanacions dels orientadors de l'institut, i atès que les activitats plantejades en grup ofereixen la possibilitat de treballar des de diferents perspectives i de diferent forma depenent de cada alumne que conforma el grup. Per això, es suposa que hi haurà maneres suficients de garantir la participació d'aquests alumnes en el procés d'aprenentatge i en l'elaboració de les activitats, tenint sempre en compte aquelles matèries i tipus d'activitat en què l'alumne pot desenvolupar millor les seves qualitats, sense que això suposi tancar-lo només en certs temes.

Serà important, per a això i seguint amb la teoria del disseny universal d'aprenentatge², que l'alumnat tingui una bona informació i recursos didàctics efectius proporcionant diverses opcions per a la comprensió (patrons, característiques principals del tema, relacionar idees, estratègies de pensament, especialment a les classes que donarien peu al projecte, no només a les sessions d'execució d'aquest) i amb un llenguatge i simbologia clars (recursos com vídeos, imatges, explicacions clares). A més, l'alumnat ha de poder disposar d'estratègies clares per a assolir els objectius mitjançant diversos mitjans per a garantir la bona expressió i comunicació (ja siguin eines per escrit, digitals...), l'accessibilitat d'aquestes eines i de la tecnologia (especialment en un projecte com aquest que té com a eix central l'elaboració

2 <http://xtec.gencat.cat/ca/recursos/dnee/dua/> [consulta 30/06/18]

d'un programa de ràdio) i el suport necessari per a una correcta planificació i desenvolupament de les estratègies d'aprenentatge (el paper guia del docent és fonamental), així com també garantir a l'alumnat instruments per a veure el seu progrés (posada en comú de les feines fetes, reflexions en grup, comentaris individualitzats...) i fomentant la seva capacitat per autoavaluar-se i també per coavaluar-se entre ells. Finalment és clau, també, que l'alumnat tengui interès pel tema, fet indispensable per a una educació integrada amb la diversitat, i per tant s'ha de fomentar l'autonomia i elecció individual, variar nivells de dificultat de les diverses activitats plantejades, comentar activament la tasca realitzada, aprofitar l'entorn proper de l'alumne com a eix possible per a realitzar les activitats i aconseguir d'aquesta manera una major implicació, iniciativa i motivació. Entre moltes altres qüestions, aquestes, presents en bona part al projecte plantejat, han d'ajudar a guiar al docent a l'hora d'executar les activitats.

Avaluació

A través de rúbriques³ senzilles i comunes per a diverses activitats (les més complexes) s'avaluarà l'assumpció o no de les competències bàsiques, sempre en base als criteris d'avaluació i als estàndards d'aprenentatge avaluable, si bé es pretén anar més enllà en aquests darrers i adaptar-los a a cada tipus d'activitat. A l'annex es detallarà una rúbrica bàsica que s'hauria de complementar amb altres elements depenent de cada activitat.

El projecte tendria una nota final, que podria ser un percentatge elevat dins la nota del trimestre corresponent (el segon a 4^t d'ESO i el 3^r a 2ⁿ de batxillerat) sempre depenent dels acords del departament de l'institut on s'apliqués el projecte.

És important també treballar l'autoavaluació i la coavaluació entre els alumnes, ja que com s'ha dit bona part del projecte va destinat a elaborar un material de

3 Consultar annexos.

consum col·lectiu i que és idoni per a treballar grupalment i per veure'n un resultat també grupal. El treball col·lectiu ha de ser un estímul i per tant s'ha de valorar que es sàpiga fer feina així, i que es sàpiguen fer propostes de millora de la tasca elaborada per altres alumnes. Diverses activitats, com la 3 i la 5, inclouen la possibilitat de coavaluació grupal, amb aquests objectius esmentats.

Bibliografia que es podria utilitzar pel projecte

A part del material didàctic que es pogués preparar a partir del corresponent disseny d'una unitat didàctica, aquesta seria una bibliografia que s'hauria de tenir en compte a l'hora de preparar material sobre aquest projecte pels alumnes, a fi de facilitar l'accés a aquest llibres o a la informació que contenen.

- Documental «*Memòria i oblit d'una guerra. Porreres: desfilades de dia, afusellaments de nit*». Cinètica produccions.
- GARÍ, B. «*Porreres durant la Guerra Civil: desfilades de dia, afusellaments de nit*». Edicions Documenta Balear. Palma: 2007.
- GARÍ, B. «*Climent Garau Juan: entre el pinzell i la vara*». Edicions Documenta Balear. Palma, 2012.
- BAUÇÀ, B. «*Porreres. Noves fites culturals i polítiques*». Di7 edicions. Palma: 1999.
- Revista local Llum d'Oli, editada per l'Agrupació Cultural de Porreres des de 1978.

6. CONCLUSIONS

Si hi ha hagut un motiu que m'hagi estimulat durant tota l'elaboració del treball, aquest ha estat la creença ferma de què la qualitat democràtica d'una societat és fàcilment mesurable a través del nivell que es tengui de maduresa en l'àmbit de la memòria democràtica. Reivindicar les lluites democràtiques, i a més avui en dia, és una tasca col·lectiva que els futurs docents no podem eludir de cap manera. Educar en valors és important: les batalles lliurades pels nostres avantpassats per a aconseguir drets socials, llibertats individuals i col·lectives, i una societat justa, democràtica i respectuosa, requereix d'una discriminació temàtica, encara que només sigui en part i sempre mostrant les contradiccions que la vida humana imposa a aquesta reflexió feta.

Arribats a aquest punt, faré un breu anàlisi sobre la proposta didàctica realitzada, resultat de la reflexió personal i de la recerca duta a terme a l'estat de la qüestió. Seguidament, escriuré una sèrie de conclusions generals sobre el treball fet. Per acabar, plantejaré esquemàticament les possibles vies que es podrien treballar en un futur en aquesta línia de transmissió de memòria democràtica dins l'ensenyament.

6.1. Discussió dels resultats

Partint de l'anàlisi realitzat a l'estat de la qüestió, on s'han vist les diferents vessants acadèmiques sobre el tema central, es pot dir que si la idea principal del treball era aconseguir una proposta didàctica aplicable a un curs de secundària, crec que s'ha aconseguit. Amb una estructura clara de sis activitats distribuïdes en diverses sessions a treballar durant un trimestre, aquesta proposta pretén que l'alumnat treballi des de la perspectiva de la memòria democràtica, dins i fora l'aula, part de l'assignatura d'Història. A partir d'aquesta proposta, s'ha de dir que crec possible aplicar-la així com s'ha plantejat, sense que això suposi deixar de banda ni el temari marcat pel currículum ni els diferents ítems avaluable marcats legalment.

S'ha pogut teoritzar un petit projecte que és variat en les seves activitats, que segueix un fil conductor i que pretén contribuir en el procés d'aprenentatge de l'alumnat de forma que l'estimuli i el motivi, tot avançant en les seves capacitats, habilitats i coneixements, essent prou flexible per a que tots i cada un dels alumnes puguin sentir-se participants de les activitats realitzades.

En aquest projecte, amb un sistema d'avaluació flexible i poc delimitat a propòsit (s'hauria d'adaptar a les unitats didàctiques que prèviament el volguessin incloure), es treballen mitjançant les competències bàsiques com a enfocament previ i marc general per a fer de l'ensenyament d'aquesta matèria un element útil a la vida quotidiana de l'alumnat. La vessant social i cívica de la vida d'aquest alumnat és una qüestió cabdal per a la convivència ciutadana en qualsevol societat, i per això aquest projecte així com està plantejat pot ajudar a fomentar certs valors democràtics i de respecte, així com d'apropament a la realitat històrica propera de l'alumnat.

6.2. Conclusions

Així, crec que s'han pogut complir els objectius marcats a principi del treball. En primer lloc, conèixer quin és l'estat de la qüestió existent en aquesta matèria seleccionada: he pogut llegir i analitzar les diferents postures que avui en dia són encara debatudes en aquest àmbit. Com ja he apuntat en altres punts del treball, la selecció d'aquests articles no ha pretès ser exhaustiva perquè interessava, bàsicament conèixer les visions diverses que hi ha avui.

En segon lloc, de la proposta didàctica ja n'he parlat a l'anterior subpunt: tant pel que fa a la proposta en general com en l'elaboració del projecte i activitats individualitzades, crec haver complit amb l'objectiu marcat: que sigui una proposta que connecti l'alumnat amb el seu entorn, no només en el sentit geogràfic i antropològic, sinó també en el social i l'històric. Fer que se'n senti part, que aprengui que abans que ells, moltes generacions han lluitat perquè poguessin viure en una societat millor. I que això els ha de servir per no caure en el sense-sentit crític que sembla imperar en part de la societat globalitzada

actual, fruit dels «beneficis» i de les comoditats que per certes classes socials ha comportat l'evolució del sistema social-econòmic i polític actual.

Així, per finalitzar el que serien les conclusions pròpiament dites, afegiria que és important, també, que a través de projectes com aquest s'apregui que s'ha de viure amb el conflicte i amb la contradicció constantment: que la vida és conflicte, i que s'ha de saber gestionar. Ja sigui a través del coneixement dels conflictes succeïts durant la història, ja siguin els conflictes actuals, o ja siguin els conflictes personals i amb l'entorn de cadascú. A través de les activitats plantejades he pretès donar la possibilitat d'assumir que les diferències i divergències no tenen perquè acabar malament, que els conflictes s'han de saber gestionar per no caure en situacions perjudicials. El coneixement de la història i l'enfocament de la memòria crec que serveixen també per a desenvolupar aquests aprenentatges.

6.3. Escenaris i propostes de futur

Pel que fa als escenaris de futur en quan a aquesta proposta didàctica, crec que es pot anar més enllà. A part de poder-se aplicar a qualsevol altre municipi, a qualsevol temàtica de ciències socials i qualsevol moment històric recent, és un model de proposta prou obert com per a ser agafat per qui li interessi i donar-li altres formes segons les possibilitats i recursos existents.

D'una forma més treballada, es podria plantejar-se allargar-ho en el temps acadèmic, complementar-ho amb aportacions de currículums com els de filosofia o història de l'art per a apostar per la interdisciplinarietat i la transversalitat hora d'estudiar algunes temàtiques concretes des d'una perspectiva com la de la memòria democràtica.

Fins i tot es pot plantejar l'elaboració d'una petita sèrie documental, d'una breu publicació (semblant a la ja proposada en aquest treball) en diferents fascicles, etc. Material del qual l'alumne se'n senti coautor directament i que se'l faci seu. És, sens dubte, una bona forma d'apropar les noves generacions al passat de la societat on viu, el coneixement del qual li facilitarà la seva experiència vital.

6. REFERÈNCIES

- Carretero, M; Borreli, M. (2008). Memoria y enseñanza de la historia en un mundo global. Problemas y desafíos. *Íber*, 55, 20-29.
- Cuesta, R. (2011). Historia con memoria y didáctica crítica. *Con-ciencial social: anuario de la geografía, la historia y las ciencias sociales*, 15, 15-30.
- Decret 34/2015 pel qual s'estableix el currículum del batxillerat a les Illes Balears (15, maig de 2015). Butlletí oficial de les Illes Balears, 73/2015. Recuperat de http://weib.caib.es/Normativa/Curriculum_IB/educacio_secundaria_lomce_.htm
- Decret 35/2015 pel qual s'estableix el currículum de l'educació secundària obligatòria a les Illes Balears (15, maig de 2015). Butlletí oficial de les Illes Balears, 73/2015. Recuperat de http://weib.caib.es/Normativa/Curriculum_IB/educacio_batxillerat_lomce_.htm
- Dussel, I. (2002). La educación y la memoria. Notas sobre la política de transmisión. *Anclajes*, Vi.6 Part II, 267-293.
- Mattozzi, I. (2008). Memoria y formación histórica. La memoria en la clase de historia. *Íber*, 55, 30-42.
- Pagès, J. (2008). El lugar de la memoria en la enseñanza de historia. *Íber*, 55, 43-53.
- Paniagua, J. (2008). La memoria inservible. *Íber*, 55, 9-19.
- Traverso, E. (2012). *La historia como campo de batalla: interpretar las violencias del siglo XX*. Buenos Aires, Argentina: Fondo de Cultura Económica.

**7. ANNEXES: QUADERN D'ACTIVITATS DE LA PROPOSTA DIDÀCTICA
SOBRE LA TRANSMISSIÓ DE LA MEMÒRIA DEMOCRÀTICA A MALLORCA**

7. ANNEXES: QUADERN D'ACTIVITATS DE LA PROPOSTA DIDÀCTICA SOBRE LA TRANSMISSIÓ DE LA MEMÒRIA DEMOCRÀTICA A MALLORCA

PREVISIÓ DE SESSIONS I ACTIVITATS DEL PROJECTE		
SESSIONS	ACTIVITATS	TIPUS D'ACTIVITAT
Sessió 1	Activitat 1: activitat introductòria.	Inicial
Sessió 2	Activitat 1	Inicial
Sessió 3	Activitat 2: documental i idees per a entrevistes.	Inicial
Sessió 4	Activitat 2	Inicial
Sessió 5	Activitat 3: elaboració del programa de ràdio.	Desenvolupament
Sessió 6	Activitat 3	Desenvolupament
Sessió 7	Activitat 3	Desenvolupament
Sessió 8	Activitat 3	Desenvolupament
Sessió 9	Activitat 3	Desenvolupament
Sessió 10	Activitat 3	Desenvolupament
Sessió 11	Activitat 4: elaboració de la ruta didàctica.	Desenvolupament
Sessió 12	Activitat 4	Desenvolupament
Sessió 13	Activitat 5: elaboració de la guia de la memòria.	Síntesi
Sessió 14	Activitat 5	Síntesi
Sessió 15	Activitat 6: debat en grup-classe.	Síntesi

ACTIVITAT 1: LA MEMÒRIA PERSONAL I FAMILIAR	4 ^è ESO 2 ⁿ Batx.
En base als continguts:	Aquesta és una activitat que va més enllà dels continguts, i els pot incloure tots, ja que poden treballar bona part del temari a través de les entrevistes a familiars.
Objectius específics d'aprenentatge	<ol style="list-style-type: none"> 1. Adquirir habilitats i tècniques de treball sobre la memòria personal i col·lectiva, comprenent el que implica i valorant la seva utilitat. 2. Treballar la memòria familiar, coneixent els llaços afectius a través del coneixement de la pròpia història personal i familiar. 3. Estimular l'interès cap a la història i la memòria de l'alumnat a través d'un contacte directe amb elements personals que els són propers.
Organització i metodologia	Es faria individualment. El docent donaria les instruccions de com fer-ho, i proposaria tota una sèrie de preguntes per a guiar a l'alumnat a l'hora de fer tant la biografia personal com la familiar.
Temps	Una sessió d'explicació del projecte i d'aquesta primera activitat, que es realitzaria a casa. Una altra sessió per a posar en comú els resultats extrets.
Atenció a la diversitat	No es necessitaria cap atenció específica. Seguiment del disseny universal d'aprenentatge.
Avaluació	No s'avaluaria amb nota, però es valoraria la seva entrega.
Material	Cap.
Desenvolupament	Es remet, en aquest subapartat, a l'explicació feta de l'activitat en el punt 5.2. del treball.

	<p>Tot i això, cal dir que es basaria en fer un escrit lliure on l'alumne expliqués la seva vida, allò que considerés interessant i destacable per bo i per dolent. A part, també hauria de realitzar una petita investigació familiar parlant amb pares, padrins i germans per extreure'n un conjunt de biografies que poguessin ser relacionades com a «història familiar», fent èmfasi amb la relació d'aquestes persones amb el seu poble (participació en entitats, organitzacions, etc.) per valorar-ne personalment les diferències entre la pròpia biografia i la dels seus familiars.</p>
Pros i contres	<p>Pot resultar problemàtic, potser, conèixer fets i vivències inesperades de familiars propers, però no té perquè ser negatiu.</p>

ACTIVITAT 2: VISIONAT DE DOCUMENTAL I APRENDRE A FER UNA ENTREVISTA	4 ^t ESO 2 ⁿ Batx.	
En base als continguts:	Del bloc 5 i 7 del currículum per a 4 ^t .	Del bloc 10, 11 i 12 del currículum per a 2 ⁿ .
Objectius específics d'aprenentatge	<ol style="list-style-type: none"> 1. Conèixer una part dels continguts de l'assignatura a través d'un documental. 2. A través de l'observació del documental, extreure'n idees per a poder fer una entrevista. 3. Aprendre a fer una entrevista. 	
Organització i metodologia	El visionat es faria en grup-classe a l'aula. La segona part de l'activitat, a l'aula també, es realitzaria en grup.	
Temps	Dues sessions.	
Atenció a la diversitat	Seguiment del disseny universal d'aprenentatge.	
Avaluació	Entrega d'una reflexió general sobre el visionat del documental i l'activitat d'aprendre a fer una entrevista.	
Material	Cap en concret.	
Desenvolupament	Es remet, en aquest subapartat, a l'explicació feta de l'activitat en el punt 5.2. del treball.	
Pros i contres	No se n'observen.	

ACTIVITAT 3: ELABORACIÓ, PREPARACIÓ I PRODUCCIÓ D'UN PROGRAMA DE RÀDIO	4 ^t ESO 2 ⁿ Batx.	
En base als continguts:	Del bloc 5 i 7 del currículum per a 4 ^t .	Del bloc 10, 11 i 12 del currículum per a 2 ⁿ .
Objectius específics d'aprenentatge	<ol style="list-style-type: none"> 1. Conèixer la història local, i per extensió també a nivell estatal, a través del contacte directe amb persones que l'hagin viscuda. 2. Saber valorar i treballar amb els materials que sorgeixin de tota l'elaboració d'una forma objectiva i reflexiva. 3. Adquirir habilitats comunicatives tant pel que fa a expressió oral com escrita. 	
Organització i metodologia	Es remet, en aquest subapartat, a l'explicació feta de l'activitat en el punt 4.2. del treball. Importància de l'alternança en els grups que desenvoluparan cada una de les tasques diferents.	
Temps	És la tasca central del projecte, i necessitaria unes tres sessions de preparació a l'aula, i tres més per a realitzar i produir el programa de ràdio.	
Atenció a la diversitat	No es necessitaria cap atenció específica, ja que la intenció és que es desenvolupin diverses activitats a través de les quals cada membre de cada grup pugui treballar en allò que millor se li pot donar, sense deixar de fer les altres tasques gràcies a la rotació. Seguiment del disseny universal d'aprenentatge.	
Avaluació	En base a la rúbrica present en aquest annex. Possibilitat de coavaluació en grup.	
Material	Equip tecnològic apropiat per a gravar el programa, o bé comptar amb l'equip de	

	<p>ràdio del municipi si se'n disposa.</p> <p>Valoraria tant l'elaboració com l'execució del programa.</p>
Desenvolupament	<p>Es remet, en aquest subapartat, a l'explicació feta de l'activitat en el punt 5.2. del treball.</p>
Pros i contres	<p>El benefici d'aquesta activitat és múltiple pel que comporta de conèixer la història local des de les memòries de diverses persones que han viscut l'època i que contenen la seva experiència familiar, que alhora és també experiència col·lectiva, ja que s'ha construït al llarg dels anys a través de records propis però també de records d'altres persones. Aquesta és, si es pot dir així, la principal «contra» de la memòria: que s'ha de tenir en compte que les memòries són volàtils i que s'han de treballar molt bé i amb cura perquè serveixin com a element d'anàlisi històrica i sociològica.</p>

ACTIVITAT 4: ELABORACIÓ D'UNA RUTA DIDÀCTICA	4 ^t ESO 2 ⁿ Batx.	
En base als continguts:	Del bloc 5 i 7 del currículum per a 4 ^t .	Del bloc 10, 11 i 12 del currículum per a 2 ⁿ .
Objectius específics d'aprenentatge	<ol style="list-style-type: none"> 1. Comprendre la relació entre la teoria i la pràctica en base a la informació rebuda i l'execució d'una ruta a peu de carrer. 2. Conèixer més profundament la història local. 3. Aprendre a treballar amb bibliografia i webgrafia específica per a elaborar un material didàctic de qualitat. 	
Organització i metodologia	Es realitzaria en grups, i en base a la memòria extreta del programa de ràdio.	
Temps	Una o dues sessions per preparar-la, una per dur a terme la pròpia ruta al carrer.	
Atenció a la diversitat	Seguiment del disseny universal d'aprenentatge.	
Avaluació	En base a la rúbrica present en aquest annex, que valoraria tant la preparació com l'execució.	
Material	Webgrafia i bibliografia variada poden ajudar a completar explicacions dels indrets de la ruta.	
Desenvolupament	Es remet, en aquest subapartat, a l'explicació feta de l'activitat en el punt 5.2. del treball.	
Pros i contres	El docent hauria d'ajudar, segurament, a complementar la ruta amb explicacions, tant en la seva fase d'elaboració com en la fase d'execució, aportant bibliografia i webgrafia.	

ACTIVITAT 5: ELABORACIÓ D'UNA «GUIA DE LES MEMÒRIES DE PORRERES»	4 ^t ESO 2 ⁿ Batx.	
En base als continguts:	Del bloc 5 i 7 del currículum per a 4 ^t . Es pot incloure altres temàtiques sorgides de la realització de les activitats.	Del bloc 10, 11 i 12 del currículum per a 2 ⁿ . Es pot incloure altres temàtiques sorgides de la realització de les activitats.
Objectius específics d'aprenentatge	<ol style="list-style-type: none"> 1. Resumir tota la informació del projecte, en grup, i saber-la tractar. 2. Interpretar aquestes informacions recaptades al llarg del projecte. 3. Diferenciar els valors democràtics dels valors no democràtics a través del coneixement de la memòria local. 	
Organització i metodologia	Es realitzaria en grups, i en base a la memòria extreta del programa de ràdio i de les explicacions que pugui donar el docent, així com de la bibliografia aportada pel docent.	
Temps	Com a mínim, dues sessions a l'aula. Es considera que se n'hauran de mester més a realitzar a casa.	
Atenció a la diversitat	Seguiment del disseny universal d'aprenentatge.	
Avaluació	En base a la rúbrica present en aquest annex. Possibilitat de coavaluació en grup.	
Material	Res en especial.	
Desenvolupament	Es remet, en aquest subapartat, a l'explicació feta de l'activitat en el punt 5.2. del treball.	

Pros i contres

El resultat final pot tenir poca cohesió pel fet de ser elaborat per diferents grups.
Però aquí resultarà clau l'exposició en públic de les idees seguides per tots els grups, fent un seguiment dins l'aula.

ACTIVITAT 6: DEBAT A CLASSE	4 ^è ESO 2 ⁿ Batx.	
En base als continguts:	Del bloc 5 i 7 del currículum per a 4 ^è . El tema, però, serà més obert.	Del bloc 10, 11 i 12 del currículum per a 2 ⁿ . El tema, però, serà més obert.
Objectius específics d'aprenentatge	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organitzar les idees apreses, de forma individual. 2. Justificar les opinions sobre el tema tractat de forma clara i respectuosa. 3. Demostrar haver treballat i reflexionat el tema del projecte i saber-lo aplicar a l'entorn proper i a la vida personal. 	
Organització i metodologia	El docent serà el moderador del debat i ha d'incentivar a un intercanvi d'opinions respectuosos i actiu. Els alumnes, individualment participaran, valorant-se aquesta participació positivament.	
Temps	Una sessió.	
Atenció a la diversitat	Es procuraria estimular als alumnes amb més dificultat a l'hora de parlar. Seguiment del disseny universal d'aprenentatge.	
Avaluació	En base a la rúbrica present en aquest annex.	
Material	Res.	
Desenvolupament	Es remet, en aquest subapartat, a l'explicació feta de l'activitat en el punt 5.2. del treball.	
Pros i contres	És possible que a certs alumnes els costi molt més intervenir, però s'ha d'estimular a donar l'opinió. Els temes han de ser propers i el docent ha de saber posar exemples que puguin estimular a l'alumnat a dir-hi la seva. Connectant amb	

l'entorn estudiat i treballat al projecte, és possible que sigui més senzill.

RÚBRICUES DE LES ACTIVITATS: s'ha optat per una rúbrica general de les activitats, que depenent de les característiques de cada una d'elles es podrà complementar amb algunes concrecions més clares.

ASPECTES A AVALUAR	Poc expert 0 - 4'9	Mig expert 5 - 6'9	Expert 7 - 10	Criteris d'avaluació
Nivell de continguts 25% a 4^t 40% a 2ⁿ	No apareixen els fets, els personatges, ni les relacions històriques que s'han demanat a l'activitat. Hi ha coses incorrectes.	Apareixen els continguts més importants i destacats que haurien d'aparèixer, o gairebé tots.	Hi ha tots els continguts que s'han de tractar i a més, s'ha completat anant més enllà.	Es seguiran els criteris establerts al currículum i explicats al cos del treball.
Organització i treball en grup 25% a 4^t 20% a 2ⁿ	No segueix una estructura lògica o l'estructura marcada pel professor. No s'ha fet feina en grup de forma igualitària i organitzada, amb la correcta distribució de tasques. No s'han sabut coordinar amb altres grups.	És millorable, pot tenir alguna errada organitzativa lleu. La feina en grup està bé, però ha faltat una millor organització i distribució de tasques. S'han sabut coordinar amb altres grups però sense massa iniciativa.	Idees molt ben organitzades, es veu enfocament global a l'activitat. Treball en grup actiu, amb una correcta distribució de tasques i un compromís de cada alumne destacable per millorar la feina grupal. Bona coordinació amb altres grups.	Especialment seran importants pel que fa a aspectes com «nivell de continguts» i «comprensió», mentre que els altres dos elements es basen en l'organització i transmissió d'allò après. La presència de l'enfocament de memòria democràtica (assimilació d'uns
Comprensió 30% a 4^t 25% a 2ⁿ	No s'acaba de comprendre la part més important i bàsica de la temàtica tractada, i no hi és present l'enfocament de memòria democràtica.	Es comprèn allò bàsic però no es va més enllà. Hi apareix l'enfocament des de la memòria democràtica, però no elaborada suficientment.	Es mostra una molt bona comprensió de la informació per l'ús que se'n fa, les relacions establertes, etc. i destaca l'enfocament des de la memòria democràtica que es dóna a la feina i informació tractada.	

<p>Estructura i presentació 20% a 4^t 15% a 2ⁿ</p>	<p>Mala estructura, mala presentació, mala lletra (si s'entrega a mà) a les entregues. Mala transmissió oral d'allò après i treballat.</p>	<p>Ben presentat, però no surt d'allò ordinari, normal, pel que fa a les entregues. Transmissió mediocre d'allò après i treballat.</p>	<p>Presentació molt bona, bona lletra, vistós i originalitat, pel que fa a les entregues. Bona transmissió d'allò après i treballat.</p>	<p>valors respectuosos i comprensius amb allò vist i amb el patrimoni ètic que representa) es valorarà a nivell general.</p>
--	--	--	--	--